

SOCIALE ONGELIJKHEID

INTERVIEW

IN GESPREK MET
HOOGLERAAR OVER
STATUS EN KLASSE

THEMA

ONGELIJKHEID
MAATSCHAPPELIJKE
LADDER

THEMA

GYMNASIUM
LOF EN
WEERSTAND

ACHTERGROND

RECHTSSTAAT
WIE ZONDER
ZONDE IS...

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

Provinciespel

Bezoek dit schooljaar het provinciehuis met jouw klas

In maart 2023 vinden er Provinciale Statenverkiezingen plaats. Speel daarom dit schooljaar met jouw klas het Provinciespel van ProDemos op het provinciehuis.

Tijdens het Provinciespel bepalen leerlingen of studenten samen hoe hun provincie eruit zou zien als zij het voor het zeggen hadden. Er is uit een grote hoeveelheid voorzieningen te kiezen. Gaat de klas voor meer streekvervoer? Meer groen? Of misschien een winkelcentrum? Het budget is beperkt dus niet alles kan een plaats krijgen. Tijd dus om samen keuzes te maken. In twee uur tijd ervaart de klas dat overleg, argumentatie, meerderheid en consensus nodig zijn in de politiek.

**Extra
leuk:**

Regelmatig zijn er Statenleden aanwezig aan wie de klas vragen mag stellen!

Kijk voor meer informatie op: prodemos.nl/provinciespel

KANSEN(ON)GELIJKHEID

Iedereen moet evenveel kans krijgen om zich te ontwikkelen. Voor de kans op een goede opleiding mag het geen verschil maken waar iemand woont, hoe hoog het inkomen

van de ouders is of in welke situatie iemand opgroeit', lees ik op de website van de Rijksoverheid. Kansengelijkheid is een van de meest actuele thema's in het onderwijs. Soms gaat de discussie over kansengelijkheid. Beide begrippen sluiten aan op de lessen die docenten maatschappijleer geven. Direct of indirect komen ze aan de orde als het over sociale ongelijkheid, sociale mobiliteit, sociale stratificatie of de maatschappelijke ladder gaat. Deze begrippen aan de hand van de theorie uitleggen levert doorgaans geen

probleem op, maar hoe leg je begrippen als kansengelijkheid of kansengelijkheid uit in de wetenschap dat - ongeacht het niveau waarop je lesgeeft - tenminste één leerling in je klas ooit hiermee te maken had of vriendjes uit de buurt of bij de voetbalvereniging heeft die in hun onderwijs carrière met onzichtbare barrières te maken kregen? In deze *M&P* reiken we verschillende perspectieven op sociale ongelijkheid aan, want als we één ding zeker weten, dan is het dat sociale ongelijkheid een complex fenomeen is.

IVO PERTIJS
hoofdredacteur

i.pertijs@maatschappijenpolitiek.nl

INHOUD

3 REDACTIONEEL	14 MAATSCHAPPELIJKE LADDER	26 STAATSEXAMEN	30 NVLM
4 STRATIFICATIESOCIOLOOG OVER STATUS EN KLASSE	16 SOCIALISME	27 RECHTSSTAAT	31 COLUMN
7 COLUMN	18 DISCRIMINATIE	29 RECENSIES	
8 VAKVERNIEUWING	20 ARM-RIJK	RECTIFICATIE In <i>M&P</i> 2022-6 ontbreekt in het artikel van Sonja Koeten, 'Oefenen, oefenen, oefenen', (pp.32-33) een deel van de inleiding. Deze moet zijn: 'Voor leerlingen met een andere onderwijsachtergrond kan een herexamen gemakkelijker zijn dan het examen uit het eerste tijdvak. Dat dat niet alleen met de inzet van de leerling en de docent heeft te maken bleek dit jaar bij het examen van maatschappijkunde.'	
10 POLARISATIE	22 GYMNASIUM		
13 VOX	24 CONCEPT-CONTEXT		

04

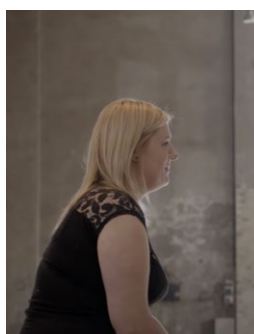
14

16

18

20

Jeroen van der Waal (foto: Bob Bronshoff)

INTERVIEW MET STRATIFICATIESOCIOLOOG JEROEN VAN DER WAAL

'HET GAAT OM WAT ER GEZEGD WORDT, NIET *HOE*'

In mei sprak Jeroen van der Waal zijn oratie *Over leven met een lage status* uit. De hoogleraar Stratificatiesociologie rondde de mavo nooit af, ging vervolgens aan het werk in de scheepvaart om vijftien jaar later deeltijd te gaan studeren aan de Erasmus Universiteit. *Maatschappij & Politiek* sprak met hem.

IVO PERTIJS

De opvallende route naar het hoogleraarschap van Jeroen van der Waal verliep stapsgewijs. 'Ik voer op de binnenvaart. Een collega zag mij met een boek van Alistair MacLean. MacLean schreef stoere mannenboeken over marine, oorlog en dat soort dingen. Mijn collega raadde mij aan om *Advocaat van de hanen* van A.F.Th. van der Heijden te lezen. Ik voer van woensdag tot woensdag. Bij thuiskomst kocht ik dit boek. Het was een uitdaging om dit boek te lezen, omdat ik letterlijk bij elke pagina het woordenboek erbij moest pakken. Het was het pre-internettijdperk. Ik bouwde mijn woordenschat snel op en raakte geïnteresseerd in de literatuur. Ik voer nog steeds toen ik besloot om Algemene cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit te studeren. Dit is een geweldig initiatief voor mensen die vanwege allerlei redenen niet het klassieke vwo-pad doorlopen en toch willen studeren', vertelt Van der Waal.

HAVEN

Na het behalen van zijn propedeuse wilde Van der Waal Sociologie aan de Erasmus Universiteit studeren: 'Daarvoor moest ik wel een baan aan de wal krijgen, want ik voer destijds nog. Ik studeerde in deeltijd Sociologie en werkte daarnaast in ploegendiensten in de haven. Ik was eind twintig. Ik wilde aan een "echte" universiteit studeren. Dat was een statusding. In sociologisch jargon was de Open Universiteit een soort bastaardinstitutie. De Open Universiteit is ook een echte universiteit, maar zo ervoer ik dat niet. Ik studeerde om een academische graad te behalen, niet vanwege een beroepsperspectief. In de scheepvaart en in de haven verdiende ik namelijk een goede boterham. Tijdens mijn studie werd ik gegrepen door onderzoek. Ik voelde mij thuis in een groep onderzoekers. Misschien was ik met mijn master in de Sociologie in de haven blijven werken als ik deze mensen niet had ontmoet'.

Volgens Pierre Bourdieu blijven universitair geschoolden die in lager opgeleide milieus opgroeiden ook later merken dat ze een andere achtergrond hebben.

'Dat is voor mij zelfs zeer herkenbaar. Voor de meesten is die tijdspanne dat ze in lager opgeleide milieus doorbrengen veel korter. Ik werkte vijftien jaar eerst in de binnenvaart en vervolgens in de haven. Dit zijn werkplekken die misschien wel het verste afstaan van academische milieus. Het is er ruw en masculien; alles wat het op de universiteit niet is. Mensen kennen de verhalen van Édouard Louis. Hij wilde zichzelf heruitvinden. Dit proces begon bij hem al op de middelbare school. Ik bracht veel langere tijd door in lager opgeleide milieus, namelijk tot mijn dertigste.'

MANIEREN

Als later in het gesprek de verschillen in opvoeding van leerlingen aan bod komen, brengt Van der Waal Bourdieu weer ter sprake. 'Bourdieu formuleerde veel goede ideeën, met name met betrekking tot het habituele. De gymnasiumleerling ging ook op jonge leeftijd dingen categoriseren. Wat is gepast en nastrevenswaardig en wat niet? Dat verloopt natuurlijk. Soms zijn het fysieke reacties, bijvoorbeeld hoe je ergens op reageert of ergens van in de lach schiet of niet. Hollywood gebruikt dat in een film als *Erin Brockovich*. Veel mensen herkennen dit. Als bij een bepaalde grap bij iedereen de mondhoeken naar beneden gaan, terwijl jij begint te schateren van de lach, dan ben je af. Hier kun je letterlijk niets aan doen. We hebben basale emoties zoals woede, rechtvaardigheid en teleurstelling. Vooral in de hoger opgeleide milieus uit je die gereserveerder. Achteraf kun je beredeneren dat het beter is. Dat zal best, maar dat is ook omdat je je ouders en je vrienden dat ziet doen', stelt de hoogleraar. Het gaat volgens hem om de *fit*. Van der Waal: 'Leerlingen op het gymnasium die zelf hooggeschoolde ouders hebben gaan er vanwege die sterkere fit soepeler doorheen, voelen zich er thuis en docenten waarderen deze scholieren daarom meer. Laagopgeleiden

vinden dit vaak schijnheilig of niet authentiek. Op bepaalde vlakken vinden laagopgeleiden de hoogopgeleiden competent, maar kouder en afstandelijker. Dat laatste wordt niet gewaardeerd. Dat koudere wordt wel van je verwacht als je op het gymnasium zit. Moet je je bij de schooldirecteur, op het *principal office*, melden - ik ken dit natuurlijk alleen uit series - dan worden dat soort manieren gewaardeerd.'

In uw oratie benadrukt u het onderscheid tussen status en klasse. Wordt dit onderscheid onderschat?

'Jazeker. De Bourdieusiaanse traditie is daar voor een groot deel verantwoordelijk voor. Status wordt vaak als een soort afgeleide van klasse gezien. Dat is het pertinent niet. Dit is duidelijk empirisch aantoonbaar. Dat neemt niet weg dat een hoge klassepositie een hoge status met zich mee kan brengen. De statusverschillen waar ik mij op richt hebben sterk met opleidingsverschillen te maken. Opleiding heeft onder meer een statusaspect. Over het algemeen hebben hoger opgeleiden een hogere klassepositie, maar zo sterk is dit verband in Nederland ook weer niet. Denk aan die grote groep afgestudeerde alfa's en gamma's van wie de kinderen grote kans hebben om op het vwo of het gymnasium te komen en al die cultureel-elitaire preferenties hebben. Deze groep mensen verdient al lang niet meer dan de gemiddelde tegelzetter en schilder, zeker als de laatsten zzp'ers zijn geworden. Die wonen inmiddels in een twee-onder-een-kapwoning in een kleine stad met twee vrij nieuwe auto's voor de deur. Menig afgestudeerde alfa of gamma gaat voor een niet al te hoog salaris van het ene naar het andere baantje in de grootstedelijke arbeidsmarkt. Een lage status is een ander fenomeen, dan armoede. Er is in Nederland armoede. Er zijn mensen die moeten sappen. Dit heeft aantoonbare gevolgen hoe zij tegen de wereld aankijken, maar leidt ook tot stress, enzovoorts. Maar daarnaast heb je ook nog lage statusfenomenen. Daar gaat mijn oratie over. Als mensen een lage status ervaren,

In onderzoek naar de empathiemuur wordt verwezen naar de Amerikaanse Tea Party (foto: Tea Party Express in de hoofdstad van Minnesota, bron: Wikimedia Commons)

dat op hen wordt neergekeken omdat ze andere culturele preferenties hebben of niet zo'n hoge opleiding, dan kan dat allerlei gevolgen hebben. Niet alleen in het politieke domein, maar ook als het om hun gezondheid gaat. Status en klasse zijn analytisch en empirisch verschillende dingen.'

Het klinkt paradoxaal. Een tegelzetter met een uitstekend inkomen heeft niettemin het gevoel dat er op hem wordt neergekeken.

'Dat is zo. Niet in het economische domein. De tegelzetter ziet ook wel dat hij het financieel beter voor elkaar heeft, dan menig professional in de alfa- of gammahoek. Als het om de vertegenwoordiging in de politieke en culturele domeinen gaat, voelen ze zich niet serieus genomen als ze bijvoorbeeld reserves tegenover de instroom van asielzoekers hebben of dat ze merken dat ze om sommige dingen niet mogen lachen.'

In uw oratie beschrijft u de empathiemuur waarbij leden van 'Ons Soort Mensen' (OSM) grote weerstand voelen tegenover lager opgeleide burgers. In hoeverre is het begrip empathiemuur in-geburgerd?

'Hochschild muntte dit begrip in haar onderzoek naar mensen in het zuiden van de Verenigde Staten die toen affiniteit met de Tea Party hadden. In de periode dat ze onderzoek deed kwam Donald Trump op. Onderzoekers waarmee ik samenwerk gebruiken deze term inmiddels ook. De term resoneert in de media. Daar gaat het vooral om de vraag of we elkaar nog herkennen. Maar als je onderzoeker bent - iemand die dus per definitie hoger

opgeleid is en aan een universiteit werkt - en je je vooral identificeert met het milieu waarin je beweegt en de politieke opvattingen die daar vigerend zijn, dan is het vaak heel moeilijk om een open gesprek te hebben met veel lager opgeleide burgers die radicaal anders tegen die dingen aankijken. Als je als onderzoeker de ambitie hebt om de beleavingswereld van andere groepen te doorgronden, dan moet je die empathiemuur slechten. Dit is geen burgerfatsoen of zo, maar een noodzakelijke voorwaarde om je werk goed te doen. Dat vraagt wat van een onderzoeker.'

'DE TEGELZETTER ZIET OOK WEL DAT HIJ HET FINANCIËEL BETER VOOR ELKAAR HEEFT DAN MENIG PROFESSIONAL IN DE ALFA- OF GAMMAHOEK.'

De docent maatschappijleer is eveneens hoger opgeleid. Wat betekent dit voor de wijze waarop ze aan leerlingen uit lager opgeleide milieus lesgeven?

'Vanwege de specifieke interesse zit er een stevige zelfselectie in en zijn docenten vaker van links-progressieve signatuur. Daar zet ik een goede fles wijn op in. Voor veel lager opgeleide burgers is dat de

steen des aanstoots. Als het gaat om integratie en immigratie, de Europese Unie of *law and order*, dan hebben zij daar veelal radicaal andere ideeën over. Het is voor docenten belangrijk om te vertellen dat burgers allemaal evenveel waard zijn, zowel de miljardair als het kind van de lager opgeleide alleenstaande moeder. Die *entitlement*, het gevoel van gerechtigheid dat je mee mag praten en dat jouw stem even belangrijk is als de stem van anderen, lijkt mij een voornaam punt om over te brengen. In onze liberale democratie zijn sommige dingen arbitrair. Als het bijvoorbeeld over de *Nexit* gaat, dan wordt er gezegd dat dit niet kan en dat het veel geld kost. Daarover kun je van gedachten wisselen. Dat is iets anders, dan de *Nexit* wegzetten als een krankzinnig idee. Voor sommigen is die soevereiniteit belangrijk. Dat valt ook binnen die liberale democratie. Verdragen zijn afspraken die we met elkaar hebben gemaakt. Je kunt uitleggen waarom we die afspraken maakten, maar een verdrag is geen natuurwet. Aan de zwaartekracht kunnen we niet ontkomen, maar uit een verdrag kun je je terugtrekken. Voor de helderheid: ik pleit daar niet voor. In debatten zie ik dat te veel dingen als een fait accompli of een natuurwet worden voorgesteld. Leerlingen die opgroeien in lager opgeleide milieus waarin anders tegen bepaalde zaken wordt aangekeken hebben constant het idee dat zodra zij ergens meer affiniteit mee hebben, ze te horen krijgen dat dit eigenlijk buiten de orde is en niet serieus wordt genomen. Je kunt mensen wel attenderen op hun manier van spreken die minder gepolijst is, maar diskwalificeer mensen niet omdat ze bepaalde dingen ruwer verwoorden. Het vogeltje zingt zoals het gebekt is. Het zijn sterk geïnternaliseerde manieren van doen. Kinderen spreken net zoals hun ouders en de mensen in het milieu waarin ze opgroeien. Het gaat het er vooral om wat er wordt gezegd en niet hoe. Een psycholoog gaf eens college over fraudegevallen, bijvoorbeeld door Diederik Stapel, en legde een bepaalde situatie uit. "Ik zou hem op z'n smoel slaan", merkte een in een werkmilieu opgegroeide Sociologie-studente die in een *honours*-klasje zat op. Mijn collega ging hier mooi op in. Hij zei dat we dit soort dingen in academische kringen anders aanpakken, maar hij begreep wat de studente met haar opmerking bedoelde. Je kunt de opmerking van de studente onfatsoenlijk noemen, maar ze benadrukte vooral dat je fraude echt niet kunt maken. Dat je wil dat conflictregulering op een andere manier gaat, zonder fysiek geweld, daar ben ik ook voor, maar velen zien de opmerking van de studente als een

in-dicatie dat ze het niet begrijpt. Ze begrijpt juist goed dat er niet alleen een formele regel wordt overtreden, maar dat het ook in morele en normatieve zin fout ging. Dat wil niet zeggen dat je iemand ergens niet op kunt attenderen. Dat deed deze docent ook.'

Hoe moeilijk is het voor iemand die niet in lager opgeleide milieus is opgegroeid zich in de levensstijl en opvattingen van lager opgeleiden in te leven?

'Vanwege de toenemende segregatie tussen hoog- en laagopgeleiden en de uitkristallisering van de sociale mobiliteit - alleen bij migranten zie je nog regelmatig dat kinderen stijgen als je het over het onderwijsniveau ten opzichte van hun ouders hebt - wordt dit moeilijker. Er is ook een rol voor het onderwijs zelf weggelegd. Een van mijn promovendi, Kjell Noordzij, besprak op de universiteit met sociologen, en met name bestuurskundigen zijn onderzoek waarvoor hij uren lange diepgravende gesprekken voerde met lager opgeleiden die afstand tot de politiek ervaren. Verschillende bestuurskundigen vroegen zich af of bepaalde dingen ook echt wel zo waren gezegd. Ze vroegen zich af of Noordzij niet alleen de extreme uitspraken benadrukte. Moesten die mensen niet tegen zichzelf in bescherming worden genomen? Zij waren geschokt over hoe lager opgeleide respondenten tegen politici aankeken. Ik was ook geschokt, maar door de reactie van de mensen die met klinkende resultaten een vierjarige wetenschappelijke studie hebben afgerond en niet wisten dat een groot deel van de Nederlanders op zo'n manier over politici spreekt. Hoe kan dat? In de haven hoorde ik mensen nooit anders over politici spreken totdat ik in het gebouw van de Erasmus Universiteit rondliep. Bestuurskundigen houden zich bezig met hoe je beleid het beste kunt vormgeven. Ik vind het daarom zorgelijk dat veel van hen niet weten hoe een groot deel van de samenleving tegen bepaalde problemen aankijkt.'

In uw oratie maakt u onderscheid tussen enerzijds dociliteit, waarbij lager opgeleide burgers statusverschillen herkennen en erkennen, en opstandigheid, waarbij burgers de statusverschillen weliswaar herkennen, maar niet erkennen. Is de ene groep groter, dan de andere?

'Daar durf ik nog niets over te zeggen. Ik denk dat dit per domein erg verschillend is. Ook laagopgeleide ouders vinden het belangrijk dat hun kinderen hun best doen op school en zullen daardoor die dociliteit als aanvaarding sneller hebben, dan in bijvoorbeeld het politieke domein. Het politieke domein is in belofte egalitair. Volgens de letter zijn we allemaal gelijk in dit politieke systeem, maar in de praktijk zijn we dat niet. Dat wekt woede en frustratie op. Dat kan op allerlei manieren tot opstandigheid leiden. In het onderwijsdomein waarin ouders graag willen dat hun kinderen daarin verder komen, accepteer je dingen meer als nastrevenswaardig en omarm je die misschien.' ♦

STEF

APPELTJE-EITJE

Ruim anderhalf jaar is ze nu. Mijn dochter. En om een idee te geven in welke fase we zitten: iedereen vraagt of ze al loopt, maar wij zijn al blij dat ze kruipt. Ik ben nu meer thuis, dat was ook de bedoeling. Tot nu toe waren alle clichés waar, dus 'ze groeien zo snel op', zie ik ook en daar wilde ik dus niets van missen.

Ik mis de klas. Ik mis de pubers die met en zonder zin mijn klaslokaal binnen slenteren. De nieuwe start die je elke dag maakt. Ik mis mijn stichtelijke woorden over het belang van ons vak aan het begin van het schooljaar. De stilte als ze aan het werk zijn.

Thuis voel ik mij als een leraar in zijn eerste schooljaar. Kom, we gaan een middagjutje doen, lekker even slapen. Nee, niet? Je blijft krijsen? Nee, we gaan nu niet op mijn telefoon. Lekker even een boterhammetje dan? Nee, verkeerd beleg gekozen? Oké, dan druk je toch de boterham omgekeerd op de tafel. Nee, we gaan nu niet op mijn telefoon. Even een boekje lezen samen? Nee, verkeerde boek? Ander boek? Oké, even Nijntje kijken op de telefoon dan. Vooruit.

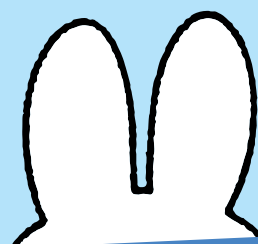
Ik mis het telefoonhotel. Ik mis het buffelen. Ik mis de eerste keer streng doen en het voet bij stuk houden. Ik mis de dynamiek, de grapjes, mijn grapjes. De verhalen over de grootste problemen van de middelbare school. Ik mis de leerlingen die *wel* het nieuws volgen.

Thuis, als ik in de ochtend het nieuws aanzet, roept er één 'Nijntje, Nijntje, Nijntje' en kruipt naar de televisie. Oké, vooruit, één aflevering *Nijntje* en dan breng ik je weg. Twee dagen gaat ze naar het kinderdagverblijf. Daar zijn ze gek op haar. Je hoort haar nooit, ze kan goed spelen, luistert, is lief en zorgzaam voor de andere kinderen.

Ik kan nu pas invoelen wat die ouders tijdens mentorgesprekken voelden, met een voorbeeldig kind op school, maar een draak thuis. Ik dacht deze periode pedagogisch wel gemakkelijk door te komen, maar vergeleken met een dreumes - en ik houd nu al mijn hart vast voor 'ik ben twee en ik zeg nee' - lijken zelfs de lastigste leerlingen van vroeger opeens appeltje-eitje.

Geef mij dus maar een klas vol pubers: daar weet ik wel raad mee. Ik neem bij deze alles terug wat ik ooit over ouders en opvoeding heb gezegd. Mij hoor je er voorlopig niet meer over.

Stef van der Linden
(maatschappijleer.net)

ACTUALISATIE VAN DE EXAMENPROGRAMMA'S

In het voorjaar van 2022 is de Vakvernieuwingscommissie samengesteld met als doel het herschrijven van de examenprogramma's op vmbo, havo en vwo. Dit is te zien als een vervolg op Curriculum.nu en houdt tevens verband met de aanstaande veranderingen in de kerndoelen van het primair onderwijs en de onderbouw in het voortgezet onderwijs. Ondanks dat veel vakken in de bovenbouw op een actualisatie moeten wachten wordt er nu al met ons vak begonnen.

Hoe komt dat en hoe ziet het verdere proces er eigenlijk uit?

KOEN DOGTEROM

'Een vak met de samenleving als onderwerp kan niet anders doen dan met die samenleving mee veranderen.' Dit citaat komt uit de volledig herziene versie van het *Handboek vakdidactiek maatschappijleer* waarvan in 2021 de meest recente druk verscheen. In deze versie van het handboek werden de veranderingen benoemd die de afgelopen twaalf jaar hadden plaatsgevonden en relevant voor ons vakgebied waren. In al die tijd is het examenprogramma maatschappijleer, in tegenstelling tot wijzigingen in het examenprogramma maatschappijkunde en -wetenschappen, niet veranderd. Hoog tijd dat het vak dat de actualiteit bestudeert zichzelf actualiseert.

VOORAFGAAND...

U kunt het zich vast nog herinneren: 'Curriculum.nu'. Een aantal jaar geleden is dit project gestart met als doel de herziening van het curriculum in het funderend onderwijs - zowel het primair onderwijs als het voortgezet onderwijs. Het was de bedoeling dat daarna de kerndoelen in het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs en ook de examenprogramma's in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs zouden volgen. Door toedoen van een aantal ontwikkelingen, zoals het langdurige formatieproces en de aangescherpte Wet op het burgerschapsonderwijs, heeft dit lang op zich laten wachten. Inmiddels is door de Tweede Kamer besloten dat het van belang is om de examenprogramma's van een aantal vakken eerder op korte termijn te herzien. Dit zijn de vakken Nederlands, moderne vreemde talen, wiskunde, de natuurwetenschappelijke vakken en maatschappijleer.

In het voorjaar van 2022 is een selectieprocedure gestart voor leden van de Vakvernieuwingscommissie maatschappijleer. In juni 2022 is de commissie voor het eerst bij elkaar gekomen en in september is zij met haar werkzaamheden gestart. Deze commissie bestaat uit vier leraren maatschappijleer uit het vmbo, vier leraren maatschappijleer uit havo/vwo, vier lerarenopleiders maatschappijleer, twee curriculumexperts namens SLO en een procesregisseur. Afgelopen jaar is de *Startnotitie burgerschap* verschenen. Dit

document is een belangrijk vertrekpunt voor de commissie. In deze notitie zijn trends en ontwikkelingen binnen burgerschap beschreven, gebaseerd op geluiden uit de wetenschap, het onderwijs en de samenleving. De bedoeling is dat de commissie zich bij de herziening van het examenprogramma verhoudt tot de beschreven ontwikkelingen. Een van deze relevante ontwikkelingen is de aandacht voor burgerschapsonderwijs.

VIER FASEN

Het is de bedoeling dat de Vakvernieuwingscommissie in twee jaar tijd een advies aanlevert voor een volledig herzien examenprogramma. Dit gebeurt in verschillende fasen:

1. ONTWIKKELING EXAMENPROGRAMMA'S

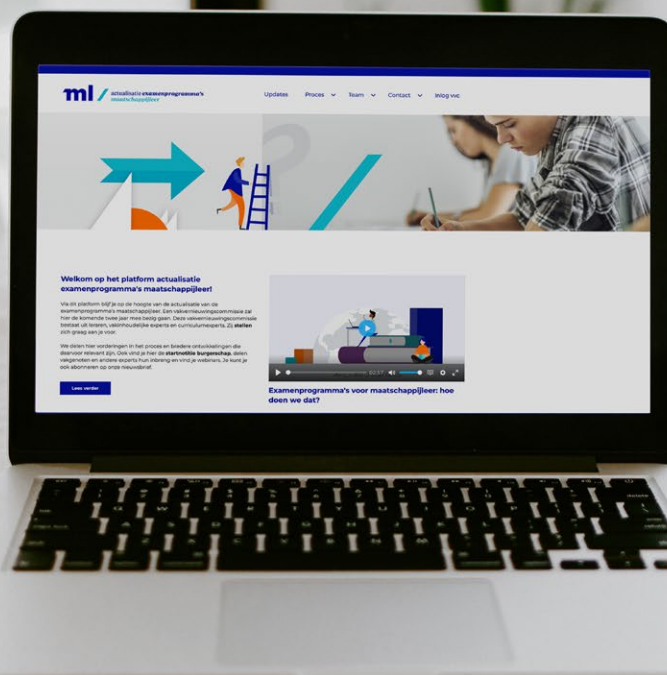
Allereerst zullen de nieuwe concept examenprogramma's worden ontwikkeld. Gedurende het traject van herziening gaat de commissie vijf tussenproducten opleveren. Een advieskring bestaande uit onder meer vertegenwoordigers van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM), wetenschappers binnen het vakgebied en toetsdeskundigen zullen de tussenproducten bekijken en van feedback voorzien. De tussenproducten bestaan uit:

- Karakteristiek van maatschappijleer.
- Raamwerk van concepteindtermen van maatschappijleer.
- Uitwerking selectie concepteindtermen van maatschappijleer.
- Uitwerking volledige set concepteindtermen.
- Het conceptexamenprogramma van maatschappijleer, voorzien van een toelichtingsdocument.

Tijdens deze eerste fase zal er rekening worden gehouden met de inhoudelijke doelstellingen van maatschappijleer, de doelen van een schoolexamen en een consistente en samenhangende aanpak van de examenprogramma's.

2. BEPROEVEN KWALITEIT EXAMENPROGRAMMA'S

In deze fase worden de conceptexamenprogramma's op scholen getest en waar nodig aangepast. Het programma wordt op verschillende onderdelen getoetst zoals bruikbaarheid, effectiviteit en toetsbaarheid.

Bron: www.actualisatieml.nl

3. UITWERKING SCHOOLEXAMINERING

Vervolgens worden de handreikingen opgeleverd die scholen ter ondersteuning kunnen gebruiken om het eigen schoolexamen op te zetten. Scholen zijn uiteraard niet verplicht dit over te nemen maar het kan wel houvast bieden.

4. UITWERKING CENTRALE EXAMINERING

Het is duidelijk dat maatschappijleer op dit moment met een schoolexamen wordt afgesloten. Afhankelijk van de school kunnen leerlingen een centraal schriftelijk eindexamen (CSE) doen in maatschappijkunde of -wetenschappen. Mocht uit de eerdere fasen blijken dat een centraal schriftelijk eindexamen voor maatschappijleer wenselijk is dan zal er door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap formeel kunnen worden besloten dat ook maatschappijleer met een centraal schriftelijk eindexamen wordt afgesloten. Hier zal de commissie dus goed over moeten nadenken en met een onderbouwd advies moeten komen. In het geval van een centraal schriftelijk eindexamen zullen in deze fase dan de syllabi worden ontwikkeld. Eindtermen zullen daarin nader worden gespecificeerd.

BETROKKEN BLIJVEN?

Ongetwijfeld staat u te springen om bij deze ontwikkeling betrokken te blijven. Er is een speciale website¹ opgericht waar u alle actuele informatie over het werk van de commissie kunt vinden. De leden van de commissie stellen zich daar voor en alle relevante documenten worden hier gedeeld. Ook wordt u door onze vakvereniging op de hoogte gebracht. De NVLM hoort graag hoe u over deze ontwikkeling denkt zodat zij dit als feedback aan de commissie kunnen meegeven. Daarnaast zult u vast en zeker in komende nummers van *M&P* meer lezen! ♦

Noot

1. Zie: www.actualisatieml.nl.

(advertentie)

Op vrijdag 4 november 2022 (11:00-17:00 uur) organiseren de Afdeling Politicologie en de Radboud Docenten Academie van de Radboud Universiteit in Nijmegen een docentendag over het thema **Polarisering in Nederland, Europa, Wereldwijd**. Op deze dag kunt u 'inhoudelijk bijtanken' over sociologische en politicologische perspectieven op polarisering. Daarnaast is er aandacht voor lessituaties die verwant zijn aan polarisering, zoals omgaan met fake news en retoriek. Naast een keynote lezing heeft u die dag de keuze uit acht workshops. Daarnaast is er een lunch en een borrel. Voor meer informatie en aanmelden: scan de QR-code.

DOCENTENDAG POLARISATIE

SITUATIONELE ONENIGHEID

Veel Nederlanders, zo rapporteerde het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) enkele jaren geleden, maken zich zorgen over groeiende polarisatie in de samenleving. Ze hebben het gevoel dat meningsverschillen en maatschappelijke spanningen toenemen.¹ Deze zorgen raken ook het onderwijs.

KOEN DAMHUIS, BJORN WANSINK & BOB TIMMER

Zo observeerde Margalith Kleijwegt, in de nasleep van de aanslagen op *Charlie Hebdo*, een groeiende kloof tussen leerlingen, die volgens haar 'mentaal gesegregeerd' zijn en soms 'lijnrecht tegenover elkaar staan'.² Ook in de media is er regelmatig aandacht voor polarisatie in het onderwijs. Zo kopte *de Volkskrant* vorig jaar op basis van een enquête onder Nederlandse docenten geschiedenis en maatschappijleer: 'Spanningen in de klas, verdwijnen controversiële thema's van het lesrooster?'.³

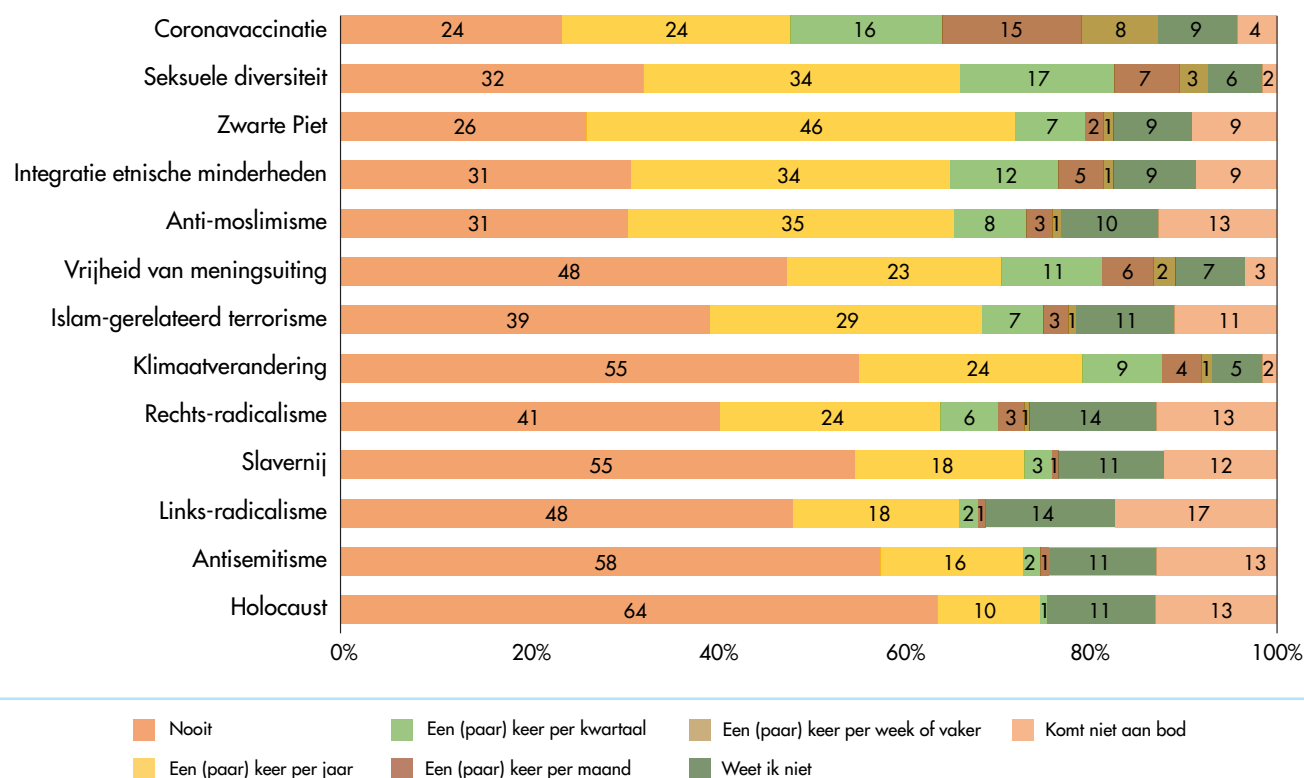
Tot nu toe is er echter zelden grootschalig onderzoek gedaan naar de vraag bij welke thema's leerlingen tegenover elkaar staan en hoe vaak dit soort spanningen zich in de Nederlandse klaslokalen manifesteren.³ Daarom hebben wij meer dan duizend (n=1.035) docenten in het voortgezet onderwijs gevraagd naar hun ervaringen met polarisatie tussen leerlingen in de klas. Het gaat hierbij om leraren aardrijkskunde, biologie, geschiede-

nis, maatschappijleer/wetenschappen en Nederlands, aangezien maatschappelijke vraagstukken bij deze vakken de meeste kans hebben om aan bod te komen.⁴ In dit artikel doen we voor het eerst verslag van onze bevindingen.

SITUATIONEEL, NIET STRUCTUREEL

Wat direct in het oog springt, wanneer we naar de thema's kijken die in de klas tot wij-zij-tegenstellingen leiden, is dat sommige onderwerpen veel polariserender zijn dan andere. Zoals figuur 1 laat zien blijkt dat coronavaccinatie het meest frequent onenigheid teweegbrengt in de ogen van docenten. In zekere zin mag dit niet verwonderlijk heten: vanaf maart 2020 is corona vrijwel dagelijks in het nieuws (vaak op de voorpagina) geweest en raakte het de gehele samenleving, waaronder juist scholieren. Bovendien is onze enquête in november-december 2021 afgenomen, op het hoogtepunt van een nieuwe coronagolf, hetgeen de saliency van dit thema kan hebben versterkt.

Figuur 1 | DE MATE WAARIN MAATSCHAPPELIJKE THEMA'S LEIDEN TOT WIJ-ZIJ-TEGENSTELLINGEN IN DE KLAS (IN PROCENTEN)

N=1.035, docenten aardrijkskunde, biologie, geschiedenis, maatschappijleer en Nederlands.

De rijen zijn gerangschikt naar de mate waarin de betreffende thema's leiden tot geobserveerde wij-zij-tegenstellingen in de klas.

Interessant genoeg leiden andere onderwerpen (veel) minder vaak tot spanningen in de klas. Dat geldt ook voor thema's als slavernij en Holocaust, ondanks de soms scherpe maatschappelijke discussies daaromtrent.⁵ Zo komt de Holocaust volgens ruim driekwart van de ondervraagde docenten *of* niet aan bod tijdens de les (13 procent) *of* leidt het 'nooit' tot spanningen (64 procent). Voor minder dan 0,7 procent van alle ondervraagde docenten leidt het onderwerp maandelijks (of vaker) tot wij-zij-tegenstellingen in de klas.

In algemene zin kan dan ook worden gesteld dat onenigheid tussen leerlingen in het Nederlandse voortgezet onderwijs eerder *situationeel* dan *structureel* is. Dat wil zeggen: als controversiële onderwerpen tot wij-zij-tegenstellingen leiden, dan is dat veelal een (paar) keer per jaar en niet tot nauwelijks op maandelijks of wekelijkse basis. Dit situationele karakter van polarisatie in het onderwijs wordt door ten minste vier factoren bepaald.

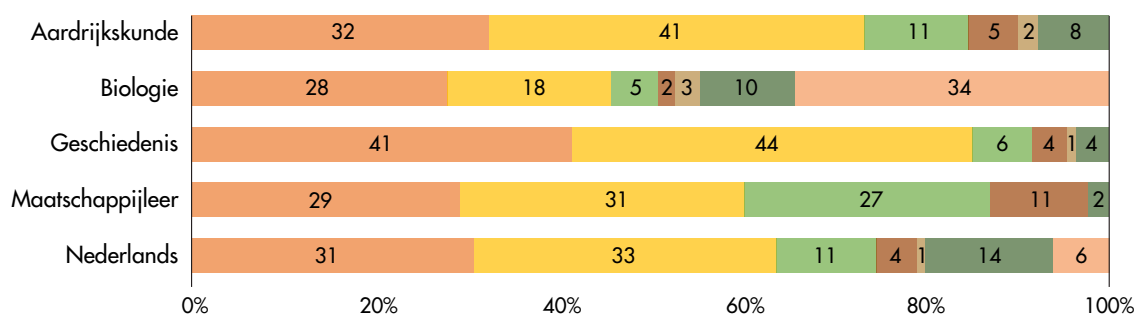
OCCASIONELE EN CURRICULAIRE THEMATIEK

Allereerst komen sommige thema's slechts sporadisch aan de orde. Denk aan occasioneel 'islam-gerelateerd terrorisme' of de jaarlijkse zwartepietendiscussie rond sinterklaastijd. Dit laatste onderwerp leidt volgens minder dan 3 procent van de ondervraagde docenten maandelijks of wekelijks tot wij-zij-tegen-

stellingen; tegenover 44 procent van de leraren die aangeven dat onenigheid rondom Zwarte Piet een jaarlijks fenomeen in hun klas is.

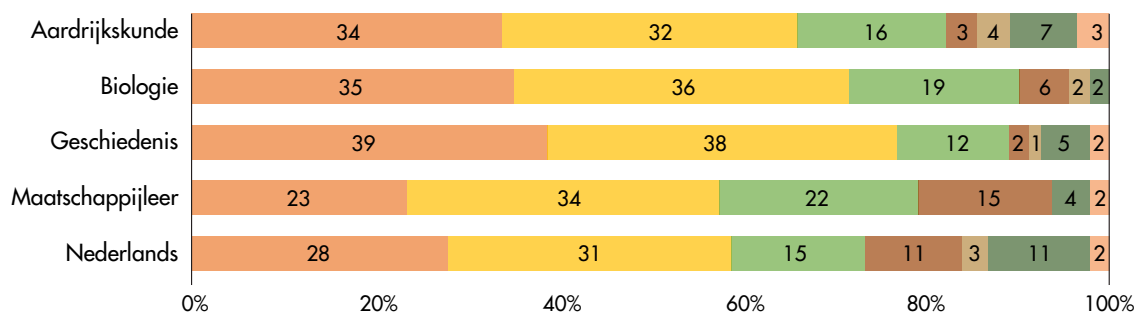
De tweede factor die polarisatie in het voortgezet onderwijs eerder situationeel dan structureel maakt is de verwantschap tussen verschillende controversiële thema's enerzijds en vakspecifieke inhoud anderzijds. Deze relatie wordt geïllustreerd in figuur 2 en 3, waar onder andere uit blijkt dat het thema 'integratie van etnische minderheden' relatief weinig aan bod komt en weinig geobserveerde onenigheid in biologielessen teweegbrengt, terwijl seksuele diversiteit juist bij alle ondervraagde biologiedocenten ter sprake komt en volgens hen relatief vaak tot wij-zij-tegenstellingen leidt. Tegelijkertijd illustreren figuur 2 en 3 dat maatschappijleer/wetenschappen het vak is waar controversiële thema's het vaakst tot geobserveerde wij-zij-tegenstellingen tussen leerlingen leiden. Ook dit laat zich curriculair verklaren: immers leent de inhoud van maatschappijleer/wetenschap zich bij uitstek voor discussies over maatschappelijk gevoelige thema's. Deze resultaten laten zien dat het lastig is om in zijn algemeenheid iets over polarisatie in het onderwijs te zeggen, omdat het zich bij de verschillende schoolvakken anders manifesteert.

Figuur 2 | DE MATE WAARIN HET THEMA INTEGRATIE VAN ETNISCHE MINDERHEDEN LEIDT TOT WIJ-ZIJ-TEGENSTELLINGEN IN DE KLAS, PER VAKGEBIED (IN PROCENTEN)

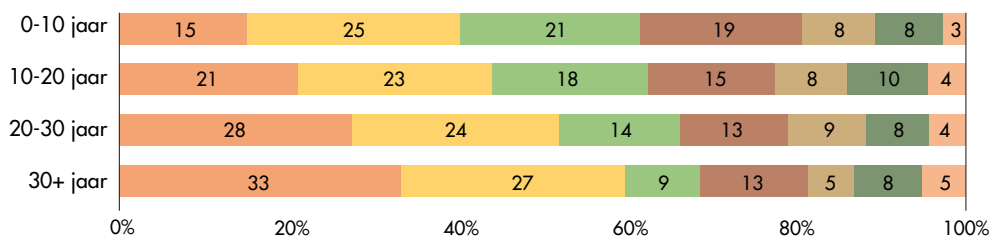
N=795, in plaats van 1.035, omdat docenten die meerdere vakken geven zijn weggelaten

Figuur 3 | DE MATE WAARIN HET THEMA SEKSUELE DIVERSITEIT LEIDT TOT WIJ-ZIJ-TEGENSTELLINGEN IN DE KLAS, PER VAKGEBIED (IN PROCENTEN)

N=795, in plaats van 1.035, omdat docenten die meerdere vakken geven zijn weggelaten

Figuur 4 | DE MATE WAARIN HET THEMA CORONAVACCINATIE LEIDT TOT WIJ-ZIJ-TEGENSTELLINGEN IN DE KLAS, QUA LESERVARING (IN PROCENTEN)

N=1.034. Van een docent is de leservaring onbekend, deze respondent is uit figuur 4 weggelaten

LESERVARING EN ONDERWIJSSSTROMINGEN

Ten derde hangt de mate waarin gevoelige thema's tot geobserveerde wij-zij-tegenstellingen leiden samen met de leservaring van de docent. Uit onze enquête blijkt dat des te meer jaren docenten voor de klas hebben gestaan, des te minder maatschappelijk gevoelige onderwerpen volgens hen onenigheid tussen leerlingen veroorzaken. Dit geldt voor alle onderzochte thema's, maar vooral voor coronavaccinatie. Zoals figuur 4 laat zien geven ervaren docenten, die dertig jaar of langer in het vak zitten, ruim twee keer zo vaak aan dat het thema coronavaccinatie nooit tot wij-zij-tegenstellingen leidt ten opzichte van beginnende collega's met nul tot tien jaar leservaring. Op basis van bestaande literatuur vermoeden wij dat deze ervaren docenten beter in staat zijn om gesprekken tussen leerlingen te leiden en een veilige sfeer te creëren.⁶ Om deze aanname te bevestigen is echter verder onderzoek nodig.

STROMING

Naast het occasionele karakter van controversiële thema's, hun curriculaire verwantschap met specifieke vakken en de leservaring van docenten is er nog een vierde factor die bijdraagt aan de situationele aard van polarisatie in het Nederlandse voortgezet onderwijs: de stroming waarin leerlingen les krijgen. In lijn met grootschalig onderzoek van Nijmeegse onderzoekers uit 2015 naar de bespreekbaarheid van moeilijke onderwerpen op scholen in Nederland⁷, blijkt uit onze enquête dat geobserveerde wij-zij-tegenstellingen (veel) minder vaak voorkomen in havo- en vwo-klassen dan in vmbo-klassen. Dit patroon is zichtbaar bij alle controversiële onderwerpen, maar komt bijzonder duidelijk naar voren bij het thema seksuele diversiteit. Zo geven vwo-docenten, in vergelijking met vmbo-bl/kl-docenten, 1,7 keer zo vaak aan dat dit onderwerp nooit tot onenigheid in de klas (22 versus 37 procent) leidt. Omgekeerd stellen vmbo-bl/kl-docenten, ten opzichte van vwo-docenten, 1,8 keer zo vaak dat het thema seksuele diversiteit maandelijks of wekelijks tot wij-zij-tegenstellingen leidt (8 versus

14 procent). Het zou interessant zijn om verder kwalitatief onderzoek bij docenten te doen om deze resultaten beter te begrijpen.

CONCLUSIE

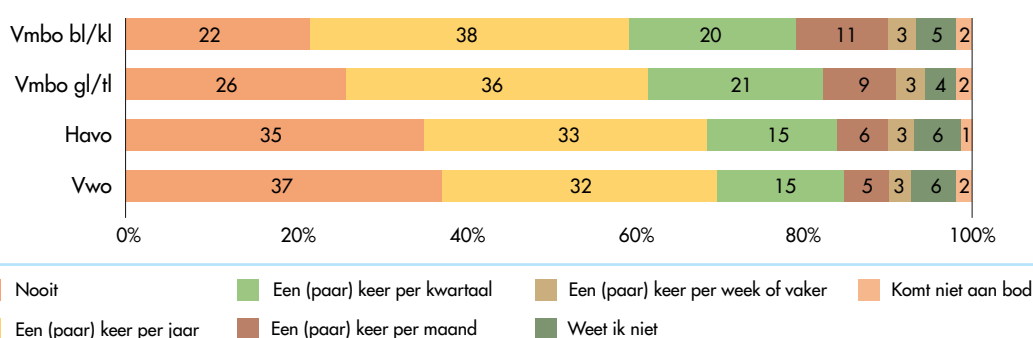
Van opiniestukken in de krant tot vragen in de Tweede Kamer: de afgelopen jaren zijn er met enige regelmaat zorgen geuit over polarisatie in het Nederlandse voortgezet onderwijs. De antwoorden van de door ons benaderde docenten sluiten echter niet aan bij de soms alarmerende beelden van wij-zij-tegenstellingen in de klas. Zeker, zulke tegenstellingen bestaan, maar veruit de meeste controversiële thema's leiden niet meer dan een (paar) keer per jaar tot onenigheid in de klas - als ze dat überhaupt al doen. De geobserveerde spanningen lijken dus verre van structureel. Bovendien blijkt de frequentie hiervan af te hangen van meerdere situationele factoren, zoals onverwachte maatschappelijke gebeurtenissen (denk aan de coronapandemie of een terroristische aanslag), inhoudelijke verwantschap van thema's met specifieke vakken, de leservaring van docenten en het type onderwijsstromingen waarin leerlingen zich bevinden. Tegelijkertijd betekent dit niet dat polarisatie zonder gevolgen voor ons onderwijs blijft. Zo weten we weinig over de vraag hoe leerlingen en docenten tegenstellingen ervaren die wel (frequent) aanwezig zijn - en wat dit met hun onderlinge verhoudingen doet. Verder laat ons onderzoek niet zien hoe (intens) spanningen in de klas door docenten persoonlijk worden ervaren, ook als ze sporadisch voorkomen.⁸ Dit zijn relevante punten die om vervolgonderzoek vragen. ♦

Noten

1-8 Het notenapparaat behorende bij dit artikel vindt u in de digitale versie van dit artikel op de M&P-website: www.maatschappijenpolitiek.nl.

Koen Damhuis is als universitair docent verbonden aan de Universiteit Utrecht, Bjorn Wansink is universitair hoofddocent aan dezelfde universiteit en Bob Timmer is onderwijskundige.

Figuur 5 | DE MATE WAARIN HET THEMA SEKSUELE DIVERSITEIT LEIDT TOT WIJ-ZIJ-TEGENSTELLINGEN IN DE KLAS, PER ONDERWIJSSSTROMING (IN PROCENTEN)

N=1.927, meer dan het totaal respondenten (1.035), aangezien veel docenten in meerdere stromingen lesgeven

vox populi

‘Als je demonstreert moet je je aan de wet houden.’

STUDENTEN VAN MBO 4-2 VAN HET DA VINCICOLLEGE IN DORDRECHT EN
LEERLING VAN HAVO-5 VAN HET BERLAGE LYCEUM IN AMSTERDAM.

BAS BANNING

SÁNG (30)

IN MIJN LAND WAS HET VERBODEN

‘Ja ik denk het wel. Tegenwoordig zie ik overal stakers, dat vind ik heel vervelend. Ik was bang voor demonstraties rond het vliegveld toen ik moest vliegen. Dat maakt het erg rommelig. In mijn land (Vietnam) was het verboden. Ik zou wel staken als ik niet meer kan leven met mijn salaris.’

NYANA (18)

VERVELEND VOOR MENSEN DIE ER NIKS MEE TE MAKEN HEBBEN

‘Ik vind van wel. Je kunt je punt overbrengen zonder de wet te overschrijden. Ik snap het op zich wel, want ze willen dat er iets wordt gedaan. Maar het is wel vervelend voor de mensen die er niks mee te maken hebben. Ik heb nog nooit gedemonstreerd en weet niet hoe ik zou reageren, maar ik denk het wel.’

MORRIS (16)

NIET NORMAAL OM SNELWEGEN AF TE ZETTEN

‘Als je in Noord-Korea of Cuba woont dan vind ik dat je buiten de wet om dingen mag doen. In een veilig land, zoals Nederland, waar iedereen gewoon kan leven is dat niet nodig. Boeren gaan niet dood, dan vind ik het niet normaal dat ze snelwegen afzetten zodat ambulances niet naar ziekenhuizen kunnen.’

HERSCHREVEN DIDACTIEK OP HET THEMA SOCIALE ONGELIJKHEID

GOOI DE MAATSCHAPPELIJKE LADDER ERUIT!

Kansenongelijkheid is een van de grootste zorgen van deze tijd en het statusverschil is als het eerste op school terug te zien. De makers van *Methode M* kijken kritisch naar hun methode wanneer het om sociale ongelijkheid gaat. Laagopgeleiden en de maatschappelijke ladder behoren tot de verleden tijd.

STEF VAN DER LINDEN, RICK MEULENSTEEN & ROSANNE SALIMI

Advocaat', zegt hij. Verbaasd kijk ik op naar mijn mentorleerling. Advocaat? 'Wat lijkt je leuk aan het beroep van advocaat?', vraagt Rosanne Salimi. 'Eh, nou, je verdient veel geld en als advocaat ben je belangrijk.' De docent maatschappijleer weet niet hoe ze moet reageren. 'Oké. Weet je welke studie je moet doen om advocaat te worden?' Matthijs schudt van nee. 'Na je diploma moet je naar de havo. Dan doe je één jaar hbo en kun je naar de universiteit. Dan moet je nog minstens vier jaar Rechten studeren.' Matthijs zakt intussen steeds verder onderuit. Pfff, ziet ze hem denken, nog zó lang naar school?

OOG VOOR HET VAK

Matthijs is de jongen die altijd te laat komt. De jongen die zucht als hij huiswerk krijgt. De jongen zonder pen, zonder schrift en zonder motivatie. Op rapportvergaderingen wordt elk jaar weer getwijfeld: naar kader, doubleren of toch overgaan? 'Zijn Cito-score zei mavo/havo', wordt dan altijd weer gezegd, dus elk jaar mag hij toch weer over. Maar eigenlijk wil Matthijs helemaal niet over - hij wil überhaupt niet aanwezig zijn in het schoolgebouw.

Zijn docent heeft hem nog nooit in zijn element gezien. Tot zij zijn stageplek mocht bezoeken. Met roetvegen aan zijn handen gaf hij haar een boks, en liet haar

zien aan welke auto hij aan het sleutelen was. Zijn stagebegeleider vond dat Matthijs oog had voor het vak, zelfstandig dingen oppakte en beleefd was naar de klanten toe. Bovendien was Matthijs altijd netjes op tijd. Hij zei dat hij nog nooit zo'n goede stagiair had gehad. Matthijs straalde.

WAARDERING?

Matthijs is een leerling van Rosanne Salimi, een van de auteurs van *Methode M*. In gesprekken binnen het auteursteam over leerlingen, onderwijs en maatschappijleer komt sociale ongelijkheid regelmatig ter sprake.

De sociale ongelijkheid in Nederland groeit en daarmee ook de kloof tussen verschillende groepen burgers. Er ontstaan winnaars en verliezers. Scheidend directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, Kim Putters, noemt in zijn afscheidsessay kansenongelijkheid een van de grootste zorgen van deze tijd. De verschillende groepen burgers staan steeds verder van elkaar af. De ene groep (zogenoemde hoogopgeleide) burgers heeft meer macht, meer inkomen, meer inspraak en ook meer status dan de andere groep burgers.

Dit statusverschil is als eerste terug te zien in het klaslokaal: de kloof tussen basis/kaderleerlingen, de gt'ers, havisten en vwo'ers lijkt zich te verdiepen. De waardering voor de havo en het vwo stijgt. De waardering voor het vmbo is al sinds zijn

invoering laag - ondanks dat meer dan de helft van de Nederlandse scholieren onderwijs op vmbo-niveau krijgt.

Vmbo-scholieren merken dat zelf ook, en dat niet alleen: ze denken negatiever over het vmbo en over hun eigen kunnen, talenten en kansen dan havisten en vwo'ers, laat onderzoek zien. Ook de mbo-student, en de praktisch opgeleide jongvolwassene voelt zich niet gezien. De uitspraak van een mbo-student tegen de NOS spreekt boekdelen: 'We worden toch vaak als de domme doelgroep gezien die alleen maar wat met zijn handen kan'. Wij vinden dit zorgelijk en onterecht.

ONGELIJKHEID

Sociale ongelijkheid is een belangrijk thema binnen ons vakgebied. Het is meer dan ooit relevant en actueel. In *Methode M* krijgt het dan ook een prominente plek. Tegelijkertijd beseffen we dat het bespreken ervan confronterend kan zijn voor leerlingen: het gaat over hen en dan vooral ook over waar het hen aan ontbreekt. Dat, samen met het negatievere zelfbeeld dat veel vmbo'ers hebben, zorgt ervoor dat we beter moeten nadenken over hoe we sociale ongelijkheid bespreken. Voor ons is dit de reden geweest om kritisch door onze methode te gaan. We willen niet alleen uitleggen wat sociale ongelijkheid is, we willen daar ook samen met de leerlingen op reflecteren, recht doen aan wie onze leerlingen zijn en wat hun waarde is en stigmatisering voorkomen.

VOORBEELD UIT *METHODE M*, MODULE 'MENS EN WERK VOOR MAATSCHAPPIJKUNDE'

3.1.2. VITALE BEROEPEN

Je salaris hangt dus af van je kennis, vaardigheden en verantwoordelijkheden. Voor sommige mensen is dit fijn: want als je uitblinkt in kennis, vaardigheden of verantwoordelijkheid, of een combinatie hiervan, verdien je meestal een hoog salaris. Denk bijvoorbeeld aan een profvoetballer (veel vaardigheden), een hoogleraar op de universiteit (veel kennis), de baas van de politie (veel verantwoordelijkheid) of een piloot (een combinatie van alle drie).

WAAROM VUILNISMANNEN MEER VERDIENEN DAN BANKIERS.

Als de burgemeester twee dagen na de staking een toer door de stad maakt, heeft het afval zich al metershoog opgestapeld. Elke dag komt er nog eens 10.000 ton afval bij. Smerige winden beginnen door de straten te waaien en een rattenplaag rukt op tot in de deftigste wijken. In slechts een paar dagen tijd verandert een van de machtigste steden ter wereld in een sloppenwijk. Hoe je het ook wendt of keert: vuilnismanen doen werk waar we niet zonder kunnen.

Bron: *De Correspondent*, 29 oktober 2019

OPDRACHT 3

Lees de bron hierboven.

- Waarom is een vuilnisman nuttig voor de samenleving?
- Hoeveel verantwoordelijkheid heeft een vuilnisman?
- Zoek op internet hoeveel je verdient als vuilnisman.
Vind je dit veel of weinig?
- Wat vind jij hiervan?
Gebruik in je antwoord de woorden 'vitaal beroep'.

BEGRIPPEN

Allereerst hebben we stigmatiserende begrippen geschrapt. Mbo'ers *laagopgeleid* noemen maakt dat zij zich minderwaardig voelen. Begrijpelijk: hoog heeft meer waarde dan laag - en dat is, als we naar de talenten van onze vmbo-leerlingen kijken, onterecht. Daarnaast heeft de samenleving vmbo'ers meer dan ooit nodig. Praktisch en theoretisch opgeleid dekken beter de lading: de samenleving heeft praktisch en theoretisch opgeleiden beiden nodig, en een praktische opleiding is daarmee niet lager dan een theoretische opleiding.

Ook de term *maatschappelijke ladder*, het stijgen of dalen op de maatschappelijke ladder, geeft volgens ons een onterechte hiërarchie aan. Een installateur is niet minder waardevol voor de samenleving dan een bankier. We hebben het daardoor liever over maatschappelijke posities, en over sociale mobiliteit als alternatief voor stijgen of dalen op de maatschappelijke ladder. Daarmee blijven we toch dicht bij de huidige eindtermen van maatschappijleer en maatschappijkunde.

En zo zijn er nog verschillende andere begrippen die we in *Methode M* niet meer gebruiken. Zo praten we liever over een kansarme of kansrijke maatschappelijke positie, in plaats van de stigmatiserende term lage maatschappelijke positie.

CONTEXT

Met alleen de aanpassing van begrippen komen we er echter niet. Meer context is noodzakelijk; context over de oorzaken, maar ook over de gevolgen van sociale ongelijkheid. De methode zal meer benadrukken dat sociale ongelijkheid niet een vaststaand feit is, dat overheidsbeleid die ongelijkheid kan terugdringen en vooral dat burgers er soms weinig aan kunnen doen in welke maatschappelijke positie zij zich bevinden. Dat sommige burgers minder macht, minder status of minder inkomen hebben, betekent niet meteen dat zij minder talenten hebben, of minder hard werken, en daarmee 'mindere' burgers zijn. Er zal aandacht zijn voor meer institutionele oorzaken van sociale ongelijkheid, dat sommige burgers de kansen ook niet worden gegeven en bepaalde (culturele) opvattingen over status of macht onterecht zijn.

Met de herschreven didactiek op het thema *sociale ongelijkheid* hopen we vmbo'ers in te laten zien dat het niet alleen een verhaal is over waar het hen aan ontbreekt, maar ook de start kan zijn van een gesprek over waarom dat niet zo zou moeten zijn. We hopen hiermee een negatieve zelfperceptie onder vmbo'ers, over hun eigen kunnen en talenten, tegen te gaan - iets waar vmbo'ers, volgens onderzoek, meer onder te lijden hebben dan havisten of vwo'ers. ♦

Maatschappijleer staat aan de vooravond van een vakvernieuwing. We roepen de leden van de vakvernieuwingscommissie, specifiek de vmbo-docenten, op om te herstellen wat nu fout is en die maatschappelijke ladder te schrappen. Om zo onze leerlingen van het vmbo ook in het curriculum als volwaardig te zien. Zodat leerlingen als Matthijs zich ook goed genoeg mogen voelen. (Matthijs heeft zich intussen ingeschreven voor een mbo-opleiding Autotechniek.)

Stef van der Linden, Rick Meulensteen en Rosanne Salimi zijn docenten maatschappijleer en auteurs van *Methode M*.

HOE WORDT DE SOCIALISTISCHE IDEOLOGIE BIJ GESCHIEDENIS EN MAATSCHAPPIJLEER UITGELEGD?

STRIJDEN VOOR DE HAVE-NOTS

Het blijft onvoorstelbaar dat in deze tijd met grote politieke vraagstukken (klimaatcrisis, woningtekort en oplopende prijzen en daarmee ook de armoede) de socialisten bij verkiezingen niet meer zetels krijgen. Jongeren vinden dat vrij logisch. Ongelijkheid heeft zijn grenzen, maar nog meer belasting betalen ook. Linda Oonk probeert de gedachtegang van haar havo-leerlingen te ontrafelen om kansen voor de socialistische ideologie te vinden.

LINDA OONK

Bij het vak geschiedenis wordt de opkomst van het socialisme aan de Industriële Revolutie gekoppeld. Misstanden in de fabrieken leiden tot een verschrikkelijk leven voor de arbeiders. Het socialisme als politieke stroming probeerde voor minder uitbuiting te zorgen en - wat algemener gesteld - voor meer gelijkheid. Over het algemeen vinden leerlingen afbeeldingen van toen heel erg zielig. Logisch dat er een achturige werkdag, een vrije zaterdag en vakantiedagen kwamen. Voor ieder van ons spreekt dat eigenlijk voor zich. Verder worden bij geschiedenis ook de twee richtingen behandeld die het socialisme op kan gaan. De eerste variant, van grondlegger Karl Marx, gaat uit van revolutie. De tweede variant probeert via de parlementaire weg de positie van mensen meer gelijk te krijgen. De ideeën van Marx werden in Rusland in praktijk gebracht en later ook in China en Noord-Korea. Leerlingen vinden dat geen landen waar zij graag zouden willen wonen. De weg van de sociaaldemocratie is volgens ons westers gezichtspunt de enige juiste. Uitbuiting mag niet, zeker niet zoals in de tijd van de Industriële Revolutie.

Dat de socialisten na de invoering van het algemeen kiesrecht niet de grootsten werden, had met de verzuiling te maken. Mensen stemden vooral op confessionele partijen en niet op de 'goddeloze Roden'. Nu, in deze tijd zijn de meeste leerlingen 'goddeloos'. De ontkerkelijking die vanaf de jaren zestig inzette heeft gevolgen voor onze bevolking. Volop kansen dus voor de sociaaldemocratie, zou je denken.

SOCIALISME BIJ MAATSCHAPPIJLEER

Bij maatschappijleer/maatschappijwetenschappen benadrukken we bij deze stroming gelijkheid als centrale waarde. Het streven naar meer gelijkheid heeft in elk geval twee belangrijke pijlers. De eerste pijler is het streven naar meer gelijke rechten (denk aan de vrouwenemancipatie, maar ook aan bijvoorbeeld de Black Lives Matter-beweging). De tweede pijler gaat meer over gelijkheid van bezit. Waarom verdient die bagage-afhandelaar zo weinig? Is dat wel eerlijk verdeeld? In de klas blijkt het streven naar gelijke rechten geen probleem. Discriminatie - ook positieve - mag niet. Mijn leerlingen is ingeprent dat iedereen kansen heeft en die dan ook moet benutten. Dat is je eigen verantwoordelijkheid. Bovendien is er een vangnet voor de mensen met echte pech in het leven: onze veelgeprezen verzorgingsstaat. Meestal wordt die vergeleken met die in de Verenigde Staten en dan zijn we maar wat blij om in een land te wonen waar dat zo goed is geregeld. Bij maatschappijleer benadrukken we ook de actieve rol die de overheid bij de socialistische ideologie moet spelen. Zoals een leerling in mijn klas zei: 'Je gaat toch niet vrijwillig een deel van je loon inleveren'.

Thuis en op school word je voorbereid om het beste uit jezelf te halen, om zo hoog mogelijk te eindigen. Iedereen streeft naar dit succes. In deze geïndividualiseerde samenleving wil iedereen bij de *haves* horen en niet bij de *have-nots*. Natuurlijk zijn daar allerlei kanttekeningen bij te plaatsen, zoals de prestatiedruk die dat oplevert, maar in gesprekken met leerlingen hoor ik het veel over geld gaan. Vakantie is een recht en dat betekent goedkoop vliegen naar

een zonnige bestemming en daar lekker cocktails drinken en tot laat in de nacht feesten. Waarom het in andere landen goedkoper is, vragen ze zich niet af. Wel vinden ze dat in Nederland echt alles veel te duur is geworden, en dat is de schuld van ... de overheid; want die vraagt zoveel belasting van ons. De studiefinanciering is natuurlijk veel te laag en lenen kan echt niet voor een basisvoorziening. Kortom, de huidige generatie jongeren is gewend aan de welvaart en wil gratis worden verzorgd door ouders en daarna door de overheid. Het dringt maar langzaam door in die hoofden dat het sprookje een beetje het einde nadert.

LESTIPS

Bekijk de site www.peilingennederland.nl/alle-peilingen.html en probeer verklaringen te vinden voor de plussen en minnen in de uitslagen.

Schrijf een tienpuntenplan voor een sociaaldemocratische partij waarmee deze de verkiezingen wel gaat winnen.

HUIDIGE CRISIS

In onze huidige samenleving komen zoveel problemen tegelijk samen dat we het spoor soms een beetje bijster raken. De overheid heeft op Prinsjesdag een heel pakket maatregelen aangekondigd om de verschillen in elk geval niet groter te laten worden. 10 procent van de rijkste Nederlanders bezit 61 procent van het vermogen. Dat de belastingen nu langzaam meer worden herverdeeld van arbeid naar vermogen voelt voor velen dan ook terecht. Ook allerlei belastingconstructies worden niet meer geaccepteerd. Het zal nog wel even duren voordat alle sluipwegen zijn dichtgetimmerd, maar het inzicht bij de huidige regering is er.

Het aantal kinderen dat in armoede opgroeit zal het komende jaar ook gaan toenemen. Dat vinden mijn leerlingen wel zielig. Eén keer raden wie dat op moet lossen; juist de overheid. Interessant is dan hoe dat dan vervolgens moet: die kinderen geld geven of de ouders van die kinderen, of via de gemeente via de bijzondere bijstand (die dan weer per gemeente kan verschillen)? Er is ook altijd discussie over de daaraan te stellen grens. Gaat het over inkomen op bijstandsniveau, op minimumloonniveau of over 120 procent van het minimumloon - en wat als je dan 121 procent verdient? Minder werken? De stap richting participatiesamenleving is ook nog lang niet gezet. Wanneer leerlingen wordt verteld dat opa's en oma's voor de invoering van de AOW bij hun kinderen inwoonden, is dat niet meer voor te stellen, maar kijkend naar de prognoses zou dat maar zo weer eens realiteit kunnen worden. Het biedt een oplossing voor de gevolgen van de vergrijzing waardoor meer mensen nodig zijn in de zorg, gekoppeld aan het woningtekort. In de huidige plannen voor de invoering van burgerschap in het voortgezet onderwijs wordt ook de term *solidariteit* genoemd. Het leren nadenken over waarden en normen, die we deels door de ontkerkelijking zijn kwijtgeraakt, wordt nu van staatswege weer ingevoerd. Ideeën zoals de instelling van een solidariteitsheffing voor mensen die in een goed geïsoleerd huis wonen of die veel profiteren van ouders die geld over hebben, lijkt het echter niet te halen. Solidariteit is prima, maar wel op vrijwillige basis en in een kleine groep bekenden of gelijkgestemden.

Bron: Wikimedia Commons

CONCLUSIE

Inmiddels zijn we zo aan een hoge welvaart en een overheid die ons verzorgt gewend geraakt, dat we kunnen concluderen dat de sociaaldemocratie haar doelstellingen heeft bereikt. Misschien is dat dan ook de reden dat haar aanhang afneemt. Andere partijen stellen de basisprincipes niet ter discussie, maar wel de betaalbaarheid ervan.

De sociaaldemocratie heeft ook niet echt een fijne boodschap voor heel veel mensen in Nederland die het goed hebben. Een betere herverdeling en meer solidariteit is niet in het belang van een grote groep mensen.

Kortom, de komende jaren zal het voor de socialistische partijen erg lastig worden om meer zetels binnen te halen, zelfs als er grootschalige samenwerking zou komen. De grote punten van gelijke rechten en gelijke inkomensverdeling zijn behoorlijk bereikt. Bijschaven is nodig, alertheid ook, maar de grote kiezersgroepen maken zich drukker om andere zaken. In de toekomst kijken is geen wetenschap, dus wie weet hoe het er bij de volgende verkiezingen uit ziet. ♦

PROJECT AMNESTY INTERNATIONAL: LOOK BEYOND BORDERS

Bron: Look Beyond Borders

‘KIJK ELKAAR VIER MINUTEN IN DE OGEN’

Wanneer we over vluchtelingen praten, hebben we het vaak over getallen en statistieken. Daarmee reduceren we mensen tot nummers. Als je tegenover iemand zit en hem/haar in de ogen kijkt, zie je een mens. Iemand die liefheeft, lijdt en droomt, net als jij...¹

MARIAN VAN DEN BERGE

Tijdens een gastles over het tegengaan van vooroordelen toont Gert-Jan van Dommelen leerlingen van het Goois Lyceum een video met het bovenstaande experiment. Leerlingen zijn diep onder de indruk en luisteren ademloos naar zijn verhaal. *M&P* stelt de veelzijdige Van Dommelen enkele vragen over zijn bevoegdheid om de mensenrechten onder de aandacht van jongeren te brengen. Hij is al meer dan veertig jaar actief als vrijwilliger en gastdocent bij de afdeling Huizen & Gooi Noord van Amnesty International en zet zich onder andere in voor dossiers in regio's als Rusland, Myanmar, Noord-Afrika en het Midden-Oosten en voor lokale acties in het Gooi.

Uw gastles gaat over mensenrechten in Nederland en over vooroordelen en voorrechten. Wat is het doel van de gastles die u op het Goois Lyceum in Bussum heeft gegeven?

'Bewustwording en herkenning van jouw en anderomans vooroordelen, zodat je er zelf iets aan kunt doen. Denk daarbij aan het niet discrimineren (en zeker niet bewust), jouw vrijheid die ophoudt waar die van de ander begint en rekening houden met elkaar, maar ook aan het anderen attent maken op vooroordelen en (etnisch) profileren. Daarbij hoort ook dat je zelf aan je eigen groep vraagt niet te discrimineren

of mensen uit te sluiten, wees inclusief, daar heeft iedereen baat bij.² Herkenning van misinformatie en nepnieuws is daarbij van belang, alsook buiten je eigen informatiebubbel kijken en zelf een mening vormen, onderscheid maken tussen het kennen van feiten en het geven van betekenis aan die feiten. Ik wil de jonge mensen van nu helpen om hun vrijheid in de toekomst te behouden en daar ook verantwoordelijkheid voor te nemen: "De Ander, dat ben Jij!".

Waarom vindt u het van belang om met middelbare scholieren over mensenrechten in gesprek te gaan, in het bijzonder over vooroordelen in Nederland?

'Middelbare scholieren zijn onze toekomst: zij kunnen de toekomstige vrijheid in Nederland met een effectieve democratie vormgeven. Bovendien hebben zij ook veel invloed op leeftijdgenoten, ouders, familie en bureu.'

U had een bijzonder gast uit Nigeria meegenomen. Welke aanvulling gaf hij op uw verhaal, met andere woorden: hoe paste zijn verhaal in uw plaatje?

'Fabian komt uit een heel andere cultuur waar kinderen geen vrijheid hebben om zelf te kiezen. Hij gaf aan dat wij die vrijheid in Nederland wel hebben. Wij kunnen zelf onze vrijheid en democratie beschermen, maar dan moeten we niet passief zijn

en alle mensen erbij betrekken. Vluchtelingen zijn een kwetsbare groep en juist zij verdienen bescherming en een nieuwe kans met perspectief op een gelukkig leven.'

U toonde een experiment waarbij mensen elkaar vier minuten onafgebroken in de ogen kijken. Kunt u daar iets meer over vertellen?

'Look beyond borders is een experiment van Amnesty International met vluchtelingen, mensen uit verschillende culturen die elkaar niet kennen. Door elkaar vier minuten aan te kijken ontstaat begrip en zelfs een band.'

Welk advies heeft u voor middelbare scholieren en voor docenten maatschappijleer?

'Blijf aandacht geven aan het herkennen van vooroordelen, het tegengaan van discriminatie en het bevorderen van inclusiviteit: iedereen moet mee kunnen doen. We zijn niet hetzelfde, maar wel gelijkwaardig.'

Welke rol kunnen scholen spelen om discriminatie tegen te gaan?

'Een school kan in een heel vroegtijdig stadium meteen op pestgedrag, uitsluiting en discriminatie reageren. Als je vroeg en snel met een constructieve houding reageert is er vaak begrip, zowel voor het slachtoffer als voor de (soms onbewuste) dader. Ook kan het discriminerend groepsgedrag en discriminerende berichten op sociale media meteen stoppen en waar mogelijk verwijderen of onschadelijk maken. Leer leerlingen en docenten om elkaar om hulp te vragen, dat is geen zwakte maar een kracht.' ♦

Noot

1. www.youtube.com/watch?v=nf4-NAqQm4, Amnesty Polen en Saatchi & Saatchi, 23 mei 2016.
2. Zie ook de website van Amnesty International over discriminatie: www.amnesty.nl/mensenrechten-in-nederland/discriminatie-in-nederland.

OOK LEERLINGEN WILDEN HET NAADJE VAN DE KOUS WETEN. MIA, TORIN, CHEPHREN, NAOBI EN ANNEMEI UIT VWO-4 VUURDEN VRAGEN OP GASTDOCENT GERT-JAN VAN DOMMELEN AF.

Denkt u dat discriminatie ooit zal verdwijnen?

'Nee, discriminatie zal nooit helemaal verdwijnen, maar er zijn veel dingen die je kunt doen om dit te verminderen. Je kunt zelf proberen geen vooroordelen te hebben en mensen erop aanspreken als ze racistische opmerkingen maken. Er zijn natuurlijk ook organisaties die het op wat grotere schaal aan proberen te pakken, zoals natuurlijk Amnesty International.'

Welke vorm van discriminatie komt in Nederland het meest voor en waarom?

'In elk land is sprake van discriminatie. In Nederland komt discriminatie op basis van etniciteit, geslacht en leeftijd het meest voor. Discriminatie komt overal voor: op school, op het werk en bij sportverenigingen. Het wordt steeds meer en vaker in het onderwijs ervaren.'

Wat kan iemand doen als hij/zij het gevoel heeft te worden gediscrimineerd?

'Spreek je hierover uit. Geef aan dat wat er wordt gezegd niet wordt gewaardeerd. Als dat niet veilig voelt, kun je andere mensen om hulp vragen, zoals docenten op school of een leidinggevende op het werk.'

Welke stappen moeten worden genomen om discriminatie te verminderen?

'Dit is een moeilijke vraag, maar ik denk dat als we allemaal naar elkaar luisteren en niet de hele tijd tegen elkaar schreeuwen, we meer begrip voor elkaar krijgen en discriminatie minder voorkomt. Begrijp de ander en je zult ervaren dat ondanks de verschillende ideeën en standpunten iedereen nog steeds mens is. Het gaat vooral om een open mindset en de wil om naar elkaar te luisteren.'

VRAAG: Hoe kunnen we discriminatie verminderen?

ANTWOORD: 'Onze vooroordelen erkennen en daarover praten.' - LAURENS | VWO-4

VRAAG: Hoe kan iemand vooroordelen en discriminatie verminderen?

ANTWOORD: 'Bij jezelf te rade gaan of je vooroordelen hebt. Dat is al een goed begin.'

'Ik heb geleerd dat al denken mensen dat ze geen vooroordelen hebben, ze deze toch wel hebben. Het zit misschien in de kleine hoekjes maar voor sommige mensen heeft dit veel invloed op hun leven.' - FIDDE | VWO-4

VRAAG: Wat kun je aan vooroordelen doen?

ANTWOORD: 'Vooral openstaan voor andere culturen en dus andere soort mensen dan jij. Zo zorg je ervoor dat je minder snel vooroordelen hebt.' - OLE | VWO-4

'Ik heb geleerd dat wij het in heel goed hebben in Nederland, niet alleen vanwege de welvaart maar ook vooral vanwege de vrijheid die wij hebben en dat wij onze eigen keuzes kunnen maken, en die keuzes niet voor ons worden gemaakt.' - AMNESTA | VWO-4

Docenten maatschappijleer met belangstelling voor een gastles kunnen zich melden bij Amnesty International Nederland: www.amnesty.nl/wat-we-doen/educatie.

DE TEGENSTELLING ARM-RIJK IN DE KLAS

WAAR BLIJFT DE WELVAARTSSTAAT?

De tegenstelling tussen arm en rijk is vaak schrijnend, maar levert een prachtig onderwerp op voor in de klas. Er zijn vele harde feiten en die soms verbazing oproepen. Daardoor leent het onderwerp zich voor eigen onderzoek door leerlingen. Daarnaast biedt het volop discussiestof.

Door de recente inflatie, een rechtstreeks gevolg van de Russisch-Oekraïense oorlog, heeft deze tegenstelling een nieuwe dimensie gekregen - niet voorzien door de redactie toen dit thema enkele maanden terug op de agenda werd geplaatst.

WOLTER BLANKERT

In 1965 loodste minister van Maatschappelijk Werk Marga Klompé, de eerste vrouwelijke minister, de Algemene Bijstandswet door het parlement. Volgens die wet kon iedereen zonder vermogen of inkomen toch op bestaanszekerheid rekenen. De minister benadrukte dat het niet om een gunst ging, maar om een recht. Niemand in Nederland mocht meer gebrek lijden. Sinds die wet spreken we van de welvaartsstaat. Mensen in de bijstand vormen officieel de armste groep in Nederland. In de praktijk zijn er groepen die armer zijn, maar daarover is weinig exact bekend; denk aan illegalen en daklozen (zonder vast adres vervalt het recht op een uitkering).

INFLATIE

De tegenstelling tussen arm en rijk dateert niet van recente datum. Deze is onverdedigbaar volgens de een en de motor van vooruitgang volgens de ander. In Nederland lijdt niemand gebrek dankzij het sociale vangnet; geen reden om te mekkeren, was tot voor kort een veel gehoorde opvatting. Door de recente inflatiegolf snapt iedereen nu wel dat dit voor velen niet meer opgaat, omdat je van een minimumloon onmogelijk een verdrievoudigde energierekening en steeds duurdere boodschappen kunt betalen. Oliemaatschappijen daarentegen boeken recordwinsten, zonder meer oorlogswinsten. Wonderlijk genoeg kom je die term zelden tegen. In beide wereldoorlogen werden oorlogswinsten zwaar belast; in de Verenigde Staten, in het Verenigd Koninkrijk en in Nederland (tijdens de Eerste Wereldoorlog - de wet die dit mogelijk maakte is nooit ingetrokken). Voedselproducenten en de grote supermarktketens waren er als de kippen bij om hun winst veilig te stellen door de prijzen meer te verhogen dan de gestegen energiekosten rechtvaardigden. Zo droegen zij hun steentje bij aan het opjagen van de inflatie. Allerlei zaken zijn gekoppeld aan het jaarlijkse inflatiecijfer, onder meer verkeersboetes, zodat er nog heel wat prijsstijgingen in de lucht hangen. De grote vrees is een prijs-loonspiraal die volledig uit de hand loopt. Zeker is dat de inflatie de tegenstelling arm-rijk op scherp zet.

RIJKDOM

De tegenstelling tussen arm en rijk kent twee aspecten:

- Verschillen in inkomens. Deze krijgen meestal de nadruk: waarom verdient de een drie ton en de ander maar een tiende daarvan?
- Verschillen in vermogens. Door sparen, maar veel vaker door te erven (daarvoor hoeft je dus niets te doen) kunnen mensen over een flink vermogen beschikken. Bij echt grote vermogens is het een nationale sport om belasting te ontwijken, een kunst waarin de grote advocatenkantoren op de Amsterdamse Zuidas zich hebben gespecialiseerd.

De meeste rijken zijn boflonten, ze zijn al rijk in de wieg. Tot de meest vermogenden in Nederland behoren families als Heineken (bier), Brenninkmeijer (C&A) en Oranje-Nassau (vorstenhuis). Maar eigen verdienste speelt zeker ook een rol. Volgens de geruchten zou Max Verstappen 50 miljoen euro per jaar verdienen. Belasting betaalt hij niet door in Monaco te wonen (een voorrecht voor de superrijken). Die belastingontwijking schaadt zijn populariteit niet. In principe kunnen hij en zijn eventuele nakomelingen in luxe blijven leven als hij nu zou stoppen. Toch gaat dat niet altijd op. Tennisser Boris Becker genoot een vergelijkbaar inkomen, woonde

HOOGTE BIJSTANDSUITKERING, MINIMUMLOON EN AOW OP 1 SEPTEMBER 2022 (PER MAAND)

Bijstand: alleenstaande, zonder of met kinderen	€ 1.102
Bijstand: partners, zonder of met kinderen	€ 1.574
Minimumloon voor een volle baan:	€ 1.756
Minimumloon bij tweeversdieners kan oplopen tot:	€ 3.512
AOW: alleenstaand	€ 1.262
AOW: partners	€ 1.728

Een alleenstaande vrouw in de bijstand met twee kinderen van 15 en 17 ontvangt 1.282 euro per maand (inclusief 180 euro kinderbijslag). Inkomsten van minderjarige kinderen zijn niet van invloed op de hoogte van de bijstand (inkomsten van meerderjarige kinderen wel).

VRAAG:

Vind je het verschil tussen bijstand, minimumloon en AOW verdedigbaar?

OPDRACHT

Uitgaven van een familie (vrouw alleenverdiener, man zonder baan, twee kinderen van 5 en 7 jaar)
 Minimumloon per maand 1.756 euro
 +135 euro kinderbijslag = 1.891 euro

Netto-huur, inclusief toeslag	€ 520
Zorgkosten, inclusief toeslag	€ 120
Overige verzekeringen	€ 50
Uitgaven supermarkt enzovoorts	€ 640
Energie en water	€ 120
Belasting Gemeente en Waterschap, inclusief korting	€ 40
Mobiele telefoons (4), televisie en internet	€ 120
Kleding (4 personen)	€ 80
Meubilair en huishoudraad	€ 50
Uitjes en lidmaatschappen	€ 120
Fietsen en openbaar vervoer	€ 40
Zakgeld, school, onvoorzien, onduidelijk	€ 100
Totaal	€ 2.000
Maandelijks tekort van ruim 100 euro.	

Minister Marga Klompé (rechts) tijdens de behandeling van de Algemeene Bijstandswet in april 1963 (foto: Harry Pot)

VRAGEN

1. Hoe groot zal het tekort worden bij verdrievoudiging van de energielasten en 10 procent inflatie?
2. Is een alleenstaande met twee kinderen in de bijstand beter of slechter af? Licht je antwoord toe.
3. In principe gaat het om basisbehoeften volgens de Nederlandse standaard. Zijn er uitgaven die volgens jou wel kunnen worden geschrapt? (Zie gedetailleerde gegevens van Nibud.)

ook in Monaco, maar ging later toch failliet. Sommige sterren schitteren ook op dit terrein. De *selfmade man* in het zakenleven is geen mythe. Nog steeds zijn er mensen die met niets beginnen en dankzij hun zakeninstinct een groot vermogen weten te vergaren. Deze groep houdt het verhaal in stand dat rijkdom eigen verdienste is (dat klopt hier dus), bereikt door keihard werken (soms klopt zelfs dat). Na 1990 is een nieuwe categorie superrijken opgekomen, de managers van bedrijven die ze niet zelf bezitten, bankdirecteuren en dergelijken. Voor 1990 genoten zij een goed salaris, maar niet meer dan dat. Daarna namen hun beloningen een steeds hogere vlucht, mede dankzij bonussen. In ruil daarvoor moesten ze de winst zo hoog mogelijk opkrikken, ten gunste van de aandeelhouders. Succes hadden ze zeker. In 1990 ging 90 procent van het Nederlandse bruto nationaal product (BNP) - in principe alles wat in Nederland in een jaar wordt geproduceerd - naar de lonen van werkenden en naar uitkeringen, 10 procent ging naar de winsten van bedrijven. Nu vangen de aandeelhouders 30 procent en resteert er nog maar 70 procent van het BNP voor lonen en uitkeringen. Sinds 1990 zijn de lonen dus relatief achtergebleven en de winsten, en daarmee de vermogensgroei, sterk toegenomen. Dit steekt steeds schriller af bij de bezoldiging van managers bij de overheid, ministers en hoge ambtenaren, die ook nog de beschuldiging van 'zakkenvuller' naar hun hoofd krijgen geslingerd. Na 2015 werd huizenbezitters slapend rijk, door de nooit eerder vertoonde stijging van de huizenprijzen in de periode 2015-2022 (ruim een verdubbeling van de prijzen). De kloof tussen huizenbezitters en huurder nam daardoor spectaculair toe. Of mensen die na 2020 huizen tegen al sterk gestegen prijzen kochten ook tot de boffers behoren, moet nog blijken.

IN DE KLAS

Het gaat om een aansprekend onderwerp, met sociale en politieke kanten.

Voor de hand liggende vragen, al of niet in discussievorm, zijn:

1. In hoeverre vallen inkomensverschillen (niet) te rechtvaardigen?
2. Hoe zou je ongerechtvaardigde verschillen kunnen aanpakken?
3. Verklaar dat politieke partijen die daarvan voorstander zijn (welke?) weinig aantrekkingskracht uitoefenen.
4. De energieprijzen rijzen de pan uit, maar dat doen de winsten van energiebedrijven ook, feitelijk oorlogswinsten, met de aan-

deelhouders en directie als grote profiteurs. Vind je dat terecht en, zo niet, hoe zou je dat kunnen aanpakken?

5. Een belangrijk middel om het verschil in vermogen tussen arm en rijk te verminderen is het heffen van een hoge erfbelasting. Waarom zou je bij de dood van je moeder of vader automatisch miljonair moeten worden? Bepaal je standpunt hierover. De huidige tarieven vind je op het internet.
6. De meeste superrijken betalen weinig tot geen belasting, vooral door geld in 'belastingparadijzen' te parkeren of daar zelf te gaan wonen. Moet je dat aanpakken en, zo ja, hoe?
7. Als de 'armen' grotendeels worden gecompenseerd voor de hogere energielasten en de uit pan rijzende inflatie, zal dat het verschil tussen arm en rijk verminderen. Vooral het verschil tussen de laagste en iets betere inkomens zal kleiner worden. Is dat terecht? ♦

BRONNEN OM TE RAADPLEGEN:

- Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) houdt uitgebreide statistieken bij over inkomensverschillen. Een kritiekpunt is dat vermogensverschillen minder aandacht krijgen.
- Het Nibud, met veel aandacht voor hoe rond te komen (of niet) met een laag of modaal inkomen, met uiterst gedetailleerde berekeningen.
- Rapporten over armoede in Nederland van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- David Piketty. Docenten en leerlingen zullen niet snel grijpen naar zijn omvangrijke wetenschappelijk werk, waarin hij aantoonde dat vooral de verschillen in vermogens enorm zijn toegenomen (veel meer dan verschil in inkomen), maar door 'David Piketty' in te tikken vind je tal van samenvattingen en discussiestof over zijn onderzoek en opvattingen.
- Sander Schimmelpenninck, Sander en de kloof, eerder door de VPRO op televisie uitgezonden, nu deels te vinden op YouTube en begin september nog volledig bij 'Uitzending gemist'.
- Door 'arm-rijk' op een zoekmachine in te tikken stuit je op een overvloed aan bronnen.

INTERVIEW MET
JOURNALISTE MIRJAM REMIE

'IK GUN MEER MENSEN DAT ZELFVERTROUWEN'

In 2021 won Mirjam Remie de Nationale Prijs voor Onderwijsjournalistiek. Eerder dit jaar verscheen het boek *Het gymnasium*.^{*} M&P sprak met de *NRC*-journaliste.

IVO PERTIJS

'Het gymnasium roept lof of juist weerstand op. Dat merkte ik toen ik mijn eerste achtergrondstuk over dit schooltype in de krant publiceerde. Iedereen had zijn mening al klaar. Sommigen dachten dat ik wilde dat het gymnasium verdween. Daar kreeg ik veel kritiek op. Er waren ook boze docenten die vonden dat er voortdurend veel te veel aandacht voor het gymnasium was en dat het nu over andere kinderen moet gaan. Sommige rectoren maakten zich zorgen over de publicatie en de heftige reacties daarop. Twitter kan iets enorm laten escaleren. Uiteindelijk viel dit mee. Er waren wel inhoudelijke discussies over het selectiemoment, de talen, de betekenis van de Citotoets, van alles. Onderwijsmensen zijn ontzettend goed ingevoerd. Een deel raakt niet uitgepraat. Discussies gingen op Twitter soms maanden door', vertelt Mirjam Remie op de redactie van *NRC Handelsblad* in Amsterdam.

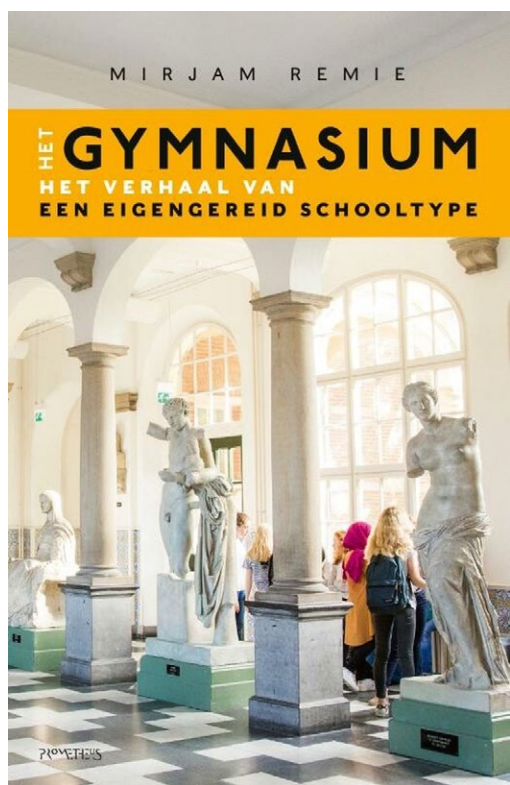
KANSENGELIJKHEID

Volgens de journaliste kleeft het beeld van 'een bevoorrechte groep mensen die zaakjes voor zichzelf goed regelt en weinig met de maatschappij is begaan' nog altijd aan het gymnasium. De oud-gymnasiaste vroeg zich tijdens het schrijven af wat een elite eigenlijk is. 'Daar kwam ik niet goed uit. Ik studeerde in Utrecht en was lid van een studentenvereniging waarvan werd gezegd dat het de elite was. Vervolgens ging ik in Amsterdam in de journalistiek werken. Hiervan werd ook gezegd dat het de elite is, de grachtengordelélite. Je zou willen dat het gymnasium de plek is voor de intellectuele elite en dat je capaciteiten het enige is dat telt, in plaats van het inkomen van je ouders

of de culturele klasse waarin je opgroeit. Het is niet verkeerd om een elite op basis van capaciteiten te hebben zolang dit niet samenvalt met je afkomst', meent Remie. Na jaren schrijven over het onderwijs begon de journaliste moeite te krijgen met 'het voortdurend achteloos gebruiken van het begrip kansengelijkheid'. Remie: 'Natuurlijk is iedereen voor kansengelijkheid, maar je kan hier wel vragen bij stellen. Hebben gelijke kansen ooit bestaan? Heeft het geen averechtse effecten als je steeds benadrukt dat er gelijke kansen zijn? In dat geval is het je eigen schuld als het niet lukt. We doen alsof het een neutraal begrip is, maar er zit een ideologie achter het begrip kansengelijkheid. We streven naar een illusie. De afgelopen tien jaar is het moeilijker geworden om de plek waar je bent geboren en je positie te ontstijgen op school, maar het aandeel hoogopgeleiden neemt nog steeds toe en de universiteiten barsten uit hun voegen. Dit komt deels door buitenlandse studenten, maar niet alleen. Zo onmogelijk is de springplank in Nederland ook weer niet.'

VERWONDERING

De afgelopen jaren schreef Remie voor *NRC Handelsblad* over onderwijsvernieuwingen. 'Ik vond het best gek dat er ondanks al die vernieuwingsdrive er een school bestaat waar twee dode talen worden onderwezen die niemand meer spreekt. Dat verwonderde mij', vertelt de oud-gymnasiaste. Voor haar boek onderzocht ze welke argumenten er door de jaren heen waren om de twee klassieke talen te behouden. Remie: 'Ik had verwacht dat dit rationele argumenten waren, maar eigenlijk vond ik de argumenten niet zo goed. Verder dacht ik dat de Mammoetwet een bedreiging voor het gymnasium vormde, maar ik kwam

erachter dat rectoren destijds wel erg hard van de toren bliezen. Toch blijf ik voor het behoud van het gymnasium.' De journaliste bezocht diverse scholen en vergeleek verschillende situaties met haar eigen schooltijd. 'Het is tegenwoordig allemaal wel strikter geworden. Vroeger was het vrijheid en blijheid. Dat was niet alleen op mijn school zo. Kwam je de eerste paar uur niet naar school, dan maakte dat niet zoveel uit. Als je het maar haalde. Er werd nog volop gedronken. Nu is het een stuk strenger. In mijn tijd was er geen studiebegeleiding of bijles. Voor mijn gevoel is de druk op leerlingen groter. Wij waren echt niet bezig met ons cv', weet Remie. Ze merkt op dat deze ontwikkelingen niet alleen aan het gymnasium zijn voorbehouden.

ADVIES

Voor haar boek voerde de schrijfster talloze gesprekken. Het accent lag op de categorale gymnasia. Wat haar onder meer bijbleef was het onderzoek van socioloog Herman van der Werfhorst. 'Hij onderzocht in hoeverre het gymnasium bijdroeg aan ongelijkheid en op welke manier. De ongelijkheid kan toenemen door wie er een school binnenkomt: zijn dat alleen kinderen van hoogopgeleide ouders of zijn dat ook kinderen van laagopgeleide ouders? De ongelijkheid kan ook toenemen doordat vooral bepaalde groepen leerlingen afvallen. Volgens twee wetenschappers die schreven dat

het gymnasium elite-onderwijs is, bevordert het gymnasium ongelijkheid op die laatste manier. Zij stelden twee jaar geleden dat er waarden en normen op het gymnasium heersen die je alleen kunt lezen als je uit een bepaalde culturele klasse komt. Uit het onderzoek van Van der Werfhorst bleek echter dat dit niet klopt. Als je eenmaal binnen bent, dan verhoogt dit de kans dat je binnen zes jaar je vwo-diploma haalt. Maar: niet iedereen komt op het gymnasium. Daarin zit het ongelijkheidsbevorderende effect. Het zijn vooral de kinderen van hoogopgeleide ouders die zelf naar het gymnasium gingen die daar binnenkomen. Dat vooroordeel klopt wel. Het gymnasium heeft dus een enorme potentie als je een andere groep leerlingen op het gymnasium krijgt. Het onderwijs op veelal kleine, veilige categorale scholen is goed. Categorale gymnasia kunnen als springplank dienen.' Ontroerend vond Remie de verhalen die mensen over vroeger vertelden.

Remie: 'Een meneer uit een eenvoudig milieu kwam eind jaren veertig op een bijzondere manier op het gymnasium terecht. Zijn ouders wilden hem naar de mulo sturen. Iemand kwam in de klas langs en liet alle leerlingen een test maken waaruit bleek dat deze man erg slim was. Daarom mocht hij alsnog naar het gymnasium. Hij liet mij zijn toelatingstest voor leerlingen uit groep 8 [destijds de zesde klas, red.] zien. Ik kon geen enkele vraag beantwoorden. In de klas van zijn zus kwam niemand langs om een test af te nemen. Zij bleef laagopgeleid.' Als onderwijscorrespondent zag ze dat ouders de afgelopen jaren een zo goed mogelijk advies voor hun kind wilden krijgen, het liefst een schooladvies gymnasium. 'Wat je misschien zou willen is dat mensen voor het gymnasium kiezen als schoolsoort vanwege de Oudheid of de waarden die je er meekrijgt, maar dat is niet zo', stelt de journaliste. Volgens haar is het van oudsher prestigieus om naar het gymnasium te gaan. Remie: 'Vroeger verkozen ouders het gymnasium boven de hbs, terwijl de hbs soms beter was. Tegenwoordig pikken technasia een graantje mee van de goede naam die het gymnasium heeft.'

AFGUNST

De schrijfster benadrukt dat er nog altijd veel vooroordelen over het gymnasium zijn. 'Als het over het gymnasium gaat,

ook in de pers, dan komt de Amsterdamse situatie vooral naar voren. Hier in Amsterdam heb je vijf gymnasia. Dat is absurd veel. Er wonen hier veel hoogopgeleiden. Er is een gek plaatsingssysteem voor middelbare scholen. Het is een enorme *ratrace*. Plattelandsgymnasia of gymnasia op scholengemeenschappen moeten soms erg hun best doen om gymnasiumafdelingen in de lucht te houden. De afgunst tegenover het gymnasium zie je de hele geschiedenis al: de grapjes, de vooroordelen en het idee dat die mensen, de gymnasiasten, er toch wel komen. Met dat beeld wilde ik afrekenen', zegt de journaliste. Toch hebben gymnasiasten op latere leeftijd voordeel van hun vooropleiding. Remie: 'Ik sprak mensen die op het gymnasium zaten, maar niet uit een gezin kwamen waarin ouders ook het gymnasium hadden gevolgd, waaronder ikzelf. Ze noemen het gymnasium een soort familie met tradities en een open, tolerante sfeer. Dat geeft vaak zelfvertrouwen. Op sommige scholen zaten bekende mensen. Dat kan erg stimulerend werken en je het zelfvertrouwen geven om te doen waarin je goed bent Robert Vuijsje verwoordde dit mooi. Hij zat op het Barlaeus in Amsterdam. Dit is het meest grachtengordelgymnasium dat er is. Vuijsje realiseerde zich pas later dat hij als gymnasiast al hoorde bij de mensen die bijvoorbeeld iets deden, zoals boeken schrijven, terwijl kinderen die buiten de grote stad niet op gymnasia zitten eerst een horde moeten nemen om te denken: "Ik ben iemand die boeken kan schrijven". Je kan deze gunstige doorwerking op gymnasia verafschuwen, omdat dit oneerlijk zou zijn. Ik denk: "Zo werkt de wereld nu eenmaal". Ik gun meer mensen dat zelfvertrouwen.' Met een vwo-advies kunnen kinderen ook naar het gymnasium. Remie hoorde tijdens haar onderzoek niet over mogelijke belemmeringen. 'De meeste gymnasia willen juist zo divers mogelijk zijn. Dat was vroeger anders. Ik moest zelf een toelatingsgesprekje met de conrector voeren. Niet iedereen weet van het bestaan van gymnasia. Niet iedereen voelt zich er prettig. Een basisschoolleerling moet ook zien dat een kind een typische gymnasiumleerling is. Als je zelf van de havo komt, daarna hbo hebt gedaan en geen idee hebt wat het gymnasium is, dan kun je je leerlingen die goed op het gymnasium passen dit advies niet geven', denkt de journaliste. ♦

* **Het gymnasium verscheen bij uitgeverij Prometheus.**

VOORBEELDEN EN TEGENVOORBEELDEN VAN CONCEPTEN ALS HOUVAST

In hun nieuwe bijdrage in de reeks over de concept-contextbenadering gaan Rob van den Boorn en Lieke Meijs nader in op het gebruik van voorbeelden en tegenvoorbeelden ter ondersteuning van een betere begripsvorming bij leerlingen.

ROB VAN DEN BOORN & LIEKE MEIJS

In het artikel in *M&P* nr.2 hebben Rob van den Boorn en Lieke Meijs laten zien hoe docenten door conceptuele vragen te stellen preconcepties van leerlingen kunnen achterhalen en hun een beter begrip kunnen bijbrengen van concepten waarmee ze al enigszins vertrouwd zijn. In dit artikel komt een andere didactische aanpak aan bod. Leerlingen overleggen over voorbeelden en tegenvoorbeelden (wat valt er niet onder?) van concepten. Om achter de betekenis van begrippen te komen bieden concrete voorbeelden leerlingen meer houvast dan abstracte definities.

MEER/MINDER MACHT

Net als bij het achterhalen van preconcepties is het belangrijk dat docenten in eerste instantie leerlingen zelf laten nadenken. De eerste stap houdt in dat leerlingen starten met een eigen omschrijving van een kernconcept en concrete voorbeelden en tegenvoorbeelden van een concept bedenken.

De beginsituatie van de groep leerlingen bepaalt de keuze voor het te verkennen concept. We nemen macht als voorbeeld omdat leerlingen zich daar al meteen een voorstelling van kunnen maken. Een beproefde aanpak is om leerlingen de beschrijvingen in hun logboek te laten noteren en steeds verder te laten aanvullen. Ze bespreken met elkaar de voorbeelden en de tegenvoorbeelden van macht.

Hieronder in cursief voorbeelden van leerlingenantwoorden in stap 1.

WAT HOUDT MACHT IN?

Macht houdt in dat je de baas bent.

VOORBEELDEN VAN MACHT

Mijn moeder

Mijn docent

Conclusie:

TEGENVOORBEELDEN: VEEL MINDER MACHT

Ik

Wij leerlingen

Als leerlingen de opdracht krijgen bij hun vader of docent na te vragen of het klopt dat deze persoon macht heeft, zal het antwoord zijn 'dat ligt er nogal aan'. Dat hangt namelijk af van de context. De leerling kan in de context van 'het bepalen van de eindtijd door moeder bij het uitgaan' weinig macht hebben omdat de ouders het middel 'niet uitgaan' als machtsmiddel/hulpbron kunnen inzetten, maar hij/zij heeft wel meer macht in een conflict met een jonger broertje, omdat hij/zij de hulpbron (sterker zijn) kan inzetten.

Een docent heeft in de context van de klas macht omdat hij/zij middelen heeft om leerlingen het zwijgen op te leggen. Kijk je naar de context van een vergadering op school dan heeft de rector meer macht dan de docent. Zijn/haar bevoegdheid (hulpbron) is groter dan die van de docent. Leerlingen vullen de eigen conclusie aan na de nabespreking.

Conclusie na stap 1:

Hoeveel macht iemand heeft hangt af van de context.

Wat houdt macht in: Iemand die macht heeft, heeft middelen (hulpbronnen) die kunnen worden ingezet.

GROEPEN

In stap 2 zal dus de context erbij moeten worden vermeld en ook wat de hulpbron is van degene die macht heeft. Door in deze stap voorbeelden te vragen van *groepen* die macht hebben en groepen die dat minder hebben gaat het denken van de leerlingen al meer richting maatschappelijke situaties en ontwikkelingen.

Het is belangrijk dat leerlingen letten op de overeenkomsten en verschillen tussen de voorbeelden. Dat doet een sterk beroep op hun denkvermogen. Op deze manier kunnen leerlingen de betekenis van de concepten beter afbakenen en hun eerste omschrijving van het concept aanscherpen.

VOORBEELDEN VAN GROEPEN MET MEER MACHT (PLUS HULPBRON)

Politieagenten (wettelijke mogelijkheden als bekeuren of oppakken)

Werkgevers (bepalen uiteindelijk de hoogte van de lonen)

TEGENVOORBEELDEN VAN GROEPEN MET MINDER MACHT

Actievoerders (hangt af van het aantal, en de actiemiddelen die worden ingezet, zoals tractoren)

Werknemers (hangt af van organisatiegraad en de economische situatie)

CONTEXT

Demonstratie

CAO-onderhandelingen, zoals hoogte van de lonen

WAT HOUDT MACHT NOG MEER IN?

Groepen die in een situatie meer macht hebben, kunnen hulpbronnen inzetten om iets te bereiken.

In de nabespreking kan meteen de kennis over het concept macht met conceptuele kennis uit de syllabus (paragraaf 9.1 havo en 10.1 vwo) worden uitgebreid. Welke groepen hebben formele macht en wat is de machtsbron hierbij?

ANDERE SITUATIES

Stap 3 is het verbreden naar *andere situaties* waarin van macht sprake is. Leerlingen beperken zich in hun voorbeelden vaak tot één concrete situatie of concreet handelen 'zeggen wat iemand moet doen'. Als groepen in heel veel situaties hun hulpbronnen kunnen inzetten (het vermogen hebben om hulpbronnen in te zetten) hebben ze meer macht in vergelijking met groepen die in weinig situaties hun doelen bereiken door een gebrek aan hulpbronnen. Om de veelheid van situaties te kunnen omvatten, zullen de definities van de leerling moeten worden verbreed en daarmee ook abstracter worden.

WAT HOUDT MACHT NOG MEER IN?

Groepen die in meerdere situaties macht hebben en daarin hun hulpbronnen kunnen inzetten. Zij kunnen met behulp van die machtsmiddelen iets bereiken of ook voor anderen bepalen wat zij wel of niet moeten doen (handelingsmogelijkheden van anderen beperken of vergroten). Groepen die minder macht hebben kunnen in een bepaalde situatie wel macht krijgen als zij dan de middelen hebben om in te zetten.

Tot slot presenteert de docent de officiële omschrijving en vergelijken leerlingen hun eigen omschrijving hiermee. Om leerlingen inzicht in hun eigen denken te geven, laat de docent leerlingen op hun eigen denken reflecteren. Dat kan gebeuren door hen vragen te stellen als: op welk moment begreep je de omschrijvingen? Welke voorbeelden en tegenvoorbeelden gaven de doorslag? Bij de tegenvoorbeelden kan helder worden waarom hier sprake van macht is. Op deze manier werk je aan de metacognitieve vaardigheden van leerlingen, een noodzakelijke voorwaarde om te leren denken.

CONCEPTEN VRAGEN OM VERSCHILLENDE AANPAK

Hoewel een didactische stapsgewijze aanpak waarin leerlingen hun eigen definitie aanvullen en verbeteren voor elk concept werkt, zijn de concepten zodanig verschillend van aard dat soms ook andere stappen nodig zijn. De concepten onder het hoofdconcept Verandering worden allemaal¹ beschreven als processen die op macroniveau in de samenleving plaatsvinden. In een opdracht over het concept *individualisering* kan dit ook worden meegenomen door leerlingen te vragen in hun omschrijving van het concept en de voorbeelden/tegenvoorbeelden na te gaan wat er ten opzichte van 'vroeger' is veranderd.

VOORBEELDEN VAN INDIVIDUALISERING IN DE MAATSCHAPPIJ	TEGENVOORBEELDEN IN DE MAATSCHAPPIJ TOEN INDIVIDUALISERING NOG VEEL MINDER VOOR KWAM	CONTEXT
Burgers stemmen vanuit persoonlijke motieven op politieke partijen en binden zich minder aan één politieke partij.	Burgers stemmen vanuit hun geloof, sociaal-economische achtergrond op één politieke partij.	Stemgedrag
WAT HOUDT INDIVIDUALISERING IN? <i>Een verandering waarbij individuen op verschillende gebieden hun eigen keuzen maken.</i>		

Stap 2 kan ook een verdieping worden door een ander concept erbij te geven en te vragen hierbij voorbeelden uit te werken. Bij individualisering kan dat *sociale instituties* zijn. Wat is het verband tussen individualisering en sociale instituties en geef

daar voorbeelden/tegenvoorbeelden van? Gecursiveerd vindt u weer voorbeelden van leerlingenantwoorden.

VOORBEELDEN VAN INDIVIDUALISERING IN RELATIE TOT SOCIALE INSTITUTIES	TEGENVOORBEELDEN VAN INDIVIDUALISERING IN RELATIE TOT SOCIALE INSTITUTIES	CONTEXT
<i>In minder traditionele sociale instituties maken individuen zelf uit wat voor beroep en opleiding zij kiezen.</i>	<i>Binnen een traditionele familie of gezinsstructuur wordt het beroep van vader op zoon doorgegeven, bijvoorbeeld boer.</i>	<i>Keuze voor een opleiding/ beroep</i>
WAT HOUDT INDIVIDUALISERING NOG MEER IN? <i>Een verandering waarbij individuen op verschillende gebieden zelfstandig hun eigen keuzen kunnen maken, los van sociale instituties.</i>		

Zelfstandigheid krijgt in deze omschrijving een specifieke betekenis: niet terugvallen op conventies van instituties en voorgeschreven patronen en handelingsmodellen.

Voor leerlingen is het inzicht belangrijk dat het proces van individualisering typerend is voor de ontwikkeling van westerse samenlevingen van traditioneel naar modern in samenhang met de andere processen van rationalisering, institutionalisering maar ook democratisering en globalisering. ♦

Noot

1. Uitgezonderd staatsvorming.

Rob van den Boorn is voormalig vakdidacticus aan Fontys Hogeschool Tilburg en Radboud Docentenacademie in Nijmegen. Lieke Meijs is voormalig projectleider pilot Maatschappijwetenschappen bij SLO Enschede en vakdidacticus aan de Radboud Docenten Academie in Nijmegen, alsook voormalig redactielid van M&P.

LITERATUUR

- Mark Elchardus, M., *Sociologie. Een inleiding*, Pearson Education Benelux, Amsterdam, 2007.
- Rudi Laermans, *De maatschappij van de sociologie*, Boom, Amsterdam, 2012, pag. 114 e.v.
- Paul Schnabel, 'Individualisering in wisselend perspectief', in: P. Schnabel (red.), *Individualisering en sociale integratie*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, 2004, pp.9-30.
- Jan Vranken, Erik Henderickx & Geert Hootegem, *Het speelveld, de spelregels en de spelers? Handboek sociologie*, Acco, Den Haag, 2017.
- Nico Wilterdink & Bart Heerikhuizen (red.), *Samenlevingen. Inleiding in de sociologie*, Noordhoff, Groningen, 2012.

HET BELANG VAN STAATSEXAMENS

(ON)BEKEND FENOMEEN IN ONDERWIJSLAND

Staatsexamens zijn niet altijd even bekend,
maar nemen een aanzienlijk deel van de toetsing voor hun rekening.
Vakvoorzitter maatschappijleer/maatschappijwetenschappen bij de staatsexamens
Jaap Annaert deelt zijn enthousiasme voor staatsexamens met *M&P*.

JAAP ANNAERT

Wie weet dat de grootste 'school' van Nederland ruim 9.000 leerlingen heeft, waarvan de helft regulier voortgezet onderwijs en de andere helft voortgezet speciaal onderwijs, dat deze 'school' ruim honderd locaties heeft (waaronder zelfs een locatie op Bonaire), dat er 2.000 collega's uit het hele land bij zijn betrokken, dat deze 'school' jaarlijks circa 40.000 examens afneemt en dat elk examen door twee examinatoren wordt afgenomen en er derhalve circa 80.000 keer een beroep op examinatoren wordt gedaan... en dat alles in ongeveer zes weken?

DOELGROEP

Dit gebeurt allemaal bij de staatsexamens, die al ruim 150 jaar bestaan. Het staats-examen werd oorspronkelijk in het leven geroepen om jongeren die naar de universiteit wilden en geen Latijn (de officiële taal op de universiteit) beheersten hierin bij te scholen. Bij de staatsexamens worden alle schoolvakken aangeboden; dus ook Fries, Chinees, Italiaans, Spaans en Arabisch.

De staatsexamens zijn bedoeld voor leerlingen die niet op een reguliere school (willen of kunnen) studeren. Je kunt hierbij denken aan leerlingen die via particuliere (onderwijs)instellingen (Infinity college, NHA, LOI) studeren of die het volledig zonder ondersteuning doen. De tweede

grote doelgroep zijn leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs. Dit zijn bijvoorbeeld leerlingen met autisme, slechtziende leerlingen, blinde leerlingen, gehandicapte leerlingen, leerlingen in het ziekenhuis, leerlingen in een gevangenis enzovoorts.

Een staatsexamendiploma is gelijkwaardig aan een diploma van een reguliere school in het voortgezet onderwijs en heeft dezelfde maatschappelijke waarde.

STAATSEXAMEN

Een staatsexamenkandidaat kan per jaar in een of meerdere vakken examen afleggen. Voor deze vakken krijgt een kandidaat een gewaarmerkte cijferlijst. Zo kan de kandidaat het behalen van een diploma over een aantal jaren spreiden. Een staatsexamen bestaat niet als een regulier examen uit twee onderdelen:

- het centraal (schriftelijk) examen. Dit is identiek aan het centraal examen op reguliere scholen in het voortgezet onderwijs. Kandidaten maken dit examen op hetzelfde moment als de reguliere voortgezetonderwijskandidaten.
- het college-examen. Dit vervangt de schoolexamens in het reguliere onderwijs. Het college-examen bestaat bij maatschappijkunde, -leer en -wetenschappen uit een mondeling examen. Dit mondeling examen wordt in de zomer afgenomen; dus na het centraal examen!

BETEKENIS VOOR MAATSCHAPPIJLEER

Omdat er zoveel examinatoren bij de staatsexamens zijn betrokken is er altijd behoefte aan nieuwe collega's. Zo zijn er vorig jaar een kleine 1.700 examens maatschappijleer afgenomen op het vmbo, circa 1.000 examens maatschappijleer op de havo en het vwo en ongeveer 150 examens maatschappijwetenschappen. Dat betekent dat er, omdat elk examen door twee bevoegde docenten wordt afgenomen, ongeveer 5.500 inzetten van examinatoren zijn geweest. Dat zijn enorme aantallen.

INTERESSANT EN LEUK

Ik ben al zo'n twintig jaar betrokken bij de staatsexamens en vind het elk jaar weer een feestje! Het is heel interessant en ook gewoon leuk en leerzaam om collega's uit het hele land te ontmoeten en met hen over hun eigen scholen en leerlingen te praten. De conclusie is dan vaak dat het op je eigen school wel meevalt. Natuurlijk is het het allerleukst om kandidaten, die vreselijk zenuwachtig en niet van plan zijn ook maar iets tegen die enge examinatoren te zeggen, toch zo op hun gemak te stellen dat ze ontspannen en wel degelijk een goed examen kunnen afleggen. Of om leerlingen die ernstig ziek zijn en toch nog een diploma willen halen een goed examen te laten afleggen, hen een goed gevoel te geven en vaak ook nog een mooi cijfer. Of om jongeren die in een jeugdgevangenis

zitten en besloten hebben om uit de ellende omhoog te kruipen, via een succesvol staatsexamen op het rechte pad te krijgen. Of om jongeren in het Caraïbisch gebied via het staatsexamen aan een kwalificatie voor een studie aan een Nederlandse universiteit of hogeschool te helpen. Of om (een steeds grotere groep) thuiszittende leerlingen thuis te examineren en ook goed op een vervolgstudie voor te bereiden.

NIVEAU

Is het staatsexamen veel gemakkelijker dan een regulier examen? Het simpele antwoord hierop is 'nee!'. Staatsexamenkandidaten maken natuurlijk hetzelfde schriftelijk examen als reguliere leerlingen. Vervolgens hebben alle vakken een duidelijk programma van toetsing en afsluiting geschreven, dat zeer vergelijkbaar is met het programma op een reguliere school en dat alle verplichte (examen)stof omvat. De cijfers die bij de mondelinge examens worden gegeven, worden jaarlijks vergeleken met de school-examencijfers van reguliere scholen. Daar zit geen verschil in.

Alle vakken, dus ook exacte vakken, worden mondeling afgenomen. Leerlingen moeten dus ter plekke een opgave analyseren en uitwerken of een aanzet tot een uitwerking geven.

VERGOEDING

Natuurlijk ontvangt een examiner een vergoeding. Dit een bescheiden bedrag. Je wordt dus niet rijk van het examineren; maar je krijgt er wel veel voor terug. De meeste examinatoren doen dit in hun vrije tijd en zien de inkomsten als een welkom extraatje. In de CAO staat dat een leidinggevende verplicht is om personeelsleden vrij te geven voor 'deelname aan een commissie van rijkswege' (CAO 15.1 - 2f); maar wel altijd in overleg met de leidinggevende. ♦

Bent u enthousiast geworden of heeft u nog vragen, dan kunt u een e-mail sturen naar: staatsexamensvo@cvte.nl.

Jaap Annaert is docent maatschappijleer/maatschappijwetenschappen en vakvoorzitter maatschappijleer/maatschappijwetenschappen havo/vwo bij de staatsexamens.

HEEFT NEDERLAND RECHT VAN SPREKEN TEGENOVER POLEN?

ONTSPOORDE RECHTSSTAAT

Is het bekende vingertje van Nederland wel terecht als het om mensenrechten en de rechtstaat gaat, wanneer alleen wie zonder zonde is de eerste steen mag werpen?

WOLTER BLANKERT

Het opgestoken vingertje is niet altijd op zijn plaats. De Poolse premier Mateusz Morawiecki (rechts) en zijn Nederlandse collega Mark Rutte tijdens een ontmoeting in Davos, (foto: Kancelaria Premiera)

In Polen is het goed mis met de rechtsstaat, al is de Europese Unie momenteel vanwege de oorlog in Oekraïne terughoudend met al te krasse maatregelen hiertegen. Toen Polen in 2004 lid van de Europese Unie werd beloofde het land plechtig de 'Europese waarden', waarvan de democratische rechtsstaat de belangrijkste is, te eerbiedigen, maar de huidige Poolse regering duldt geen tegenspraak. Kritische media worden gemuilkorfd en rechters moeten naar de pijpen van de regering dansen, zo niet dan worden ze door meer volgzaamere typen vervangen. Om het nog bonter te maken besloot de hoogste rechtbank, geheel benoemd door de regering, dat Polen zich in bepaalde gevallen niets hoeft aan te trekken van de uitspraken van het Europees Hof in Luxemburg. Dat maakte de Europese Unie pas goed kwaad, je hebt immers niets aan een Europees hof als elk land er een lange neus naar kan trekken. Stel dat een voetbalteam tegen de scheidsrechter zegt: 'Je kunt de pot op hondenlul, bij ons mogen handsballen best'.

TOESLAGEN

Andere lidstaten van de Europese Unie en het Europees Parlement pikten dat niet en waren niet zuinig met kritiek, met Mark Rutte in de voorste linies. De Poolse premier liet dat niet op zich zitten en kaatste honend terug:

'Kijk naar jullie Toeslagenschandaal, dat is pas een inbreuk op de rechtsstaat'. Toen moest Rutte van oor tot oor blozen, omdat ook hier de onafhankelijke rechtspraak ver te zoeken viel. In talloze gevallen volgden rechters klakkeloos het standpunt van de overheid zonder te onderzoeken of er een aanwijzing, laat staan bewijs, voor fraude was. Om die gemakzucht te rechtvaardigen gebruikten ze de strengheid van de wet als smoes, maar laptten het belangrijkste rechtsbeginsel aan hun laars: iemand is onschuldig tot het tegendeel is bewezen. Wie door waanzinnige boetes de huur niet meer kon betalen, werd het huis uitgezet, soms op straat. Kinderen mogen niet op straat bivakkeren en daarom werden ze bij de ouders weggehaald; dit alles bekrachtigd door 'onafhankelijke' rechters.

BURGEMEESTERS

De Toeslagenaffaire staat niet op zichzelf. In Nederland kunnen diverse instanties willekeurig maatregelen opleggen. Burgemeesters zetten hele gezinnen uit hun huis als één gezinslid wordt betrapt op het bezit van een voorraadge drugs. Dit is bedoeld om handel en overlast tegen te gaan, maar vaak is daarvan geen sprake. Hier schendt een burgemeester belangrijke beginselen van de rechtsstaat, omdat onschuldige gezinsleden keihard worden gestraft. De partner van een veroordeelde moordenaar daarentegen

'DE GANG VAN ZAKEN IN POLEN IS ZEER VERONTRUSTEND, MAAR WIE ANDEREN DE LES WIL LEZEN, MOET ZELF VRIJ VAN ZONDEN ZIJN.'

kan ongestoord verder leven, conform de regels van de rechtsstaat. Ook het gelijkheidsbeginsel wordt hier met voeten getreden, omdat iemand met een eigen huis al vrij snel weer terug kan, terwijl bij huurders het huurcontract definitief vervalt.

Ook sociale diensten kunnen torenhoge boetes opleggen en zelfs een eenvoudige verkeersboete kan vrij snel tot duizenden euro's oplopen als iemands oplettendheid tekortschiet. Overheidsinstanties laten soms op een sadistische manier schulden oplopen, zonder nader onderzoek of tijdige beslaglegging op loon of uitkering.

In een rechtsstaat is niemand gelukkig rechteloos. De slachtoffers kunnen naar de onafhankelijke rechter stappen om hun gelijk te halen: wat uitkeringen en toeslagen betreft naar de administratieve rechter met de Raad van State als hoogste instantie, wat huisuitzettingen en uithuisplaatsing

van kinderen betreft naar 'gewone' rechters met de Hoge Raad als laatste reddingsboei. De afgelopen jaren bleken die met de overheid onder één hoedje te spelen en geen boodschap aan overtuigend bewijs, redelijkheid of mensenrechten te hebben. Daarvoor zijn wel excuses aangeboden, maar het terugdraaien van onrecht en een echte koerswijziging vallen niet mee. De gang van zaken in Polen is zeer verontrustend, maar wie anderen de les wil lezen, moet zelf vrij van zonden zijn. ♦

LESSUGGESTIE

Leg deze tekst aan leerlingen voor en laat ze in kleine groepjes de volgende vragen bespreken, steeds met een duidelijke motivering:

1. Valt de situatie in Nederland werkelijk te vergelijken met die in Polen?
2. Waarom is onafhankelijke rechtspraak essentieel voor een rechtsstaat?
3. Wat zijn de voornaamste kritiekpunten van de auteur op de gang van zaken in Nederland; in hoeverre ben je het met hem eens/oneens?
4. De Hoge Raad heeft maar één keer in de geschiedenis, eind 2021*, bepaald dat een Nederlandse wet in strijd is met de Europese mensenrechten (EVRM) en daarom niet kan worden toegepast. Welke wet? (zie het internet, bijvoorbeeld 'Hoge Raad + mensenrechten'). Vind je die wet een erger inbreuk op de mensenrechten dan het uit huis plaatsen van kinderen om financiële redenen?

* In 2019 oordeelde de Hoge Raad in het 'Urgenda-arrest' dat Nederland te weinig doet aan terugdringing van CO₂ en dat dit in strijd met de mensenrechten is. Hier ging het echter niet over een wet, er werd dus geen wet buiten werking gesteld. Deze zaak wordt dus niet bedoeld.

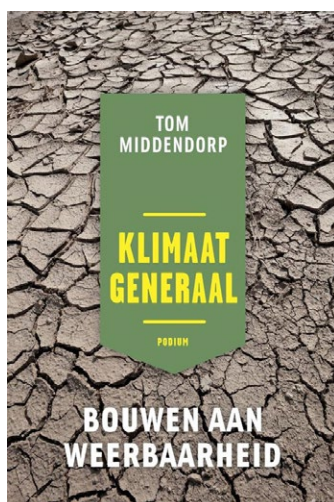

HET GROTE EXPERIMENT

Hoe kunnen multiculturele samenlevingen wel standhouden?

Een experiment is een proefondervindelijk gekozen handelwijze waarvan de uitkomst niet bij voorbaat vaststaat. Volgens Yascha Mounk zijn we dit nu aan het doen in onze multiculturele samenleving. Niemand weet exact de juiste handelwijze om tot een goede uitkomst te komen, maar er zit zeker geen georganiseerd plan achter. Onze huidige samenleving is zo divers geworden dat er een nog grotere kans op conflicten is. Tegelijkertijd zijn we in onze democratie voor de wet wel allemaal gelijk, maar heeft in de praktijk de dominante groep nog steeds het meeste te zeggen. Hoe zorgen we voor een leefbare multiculturele samenleving? Mounk beschrijft aan de hand van talloze voorbeelden waarom het zo moeilijk is om het grote experiment te laten slagen, want van mislukkingen kun je juist leren. Vervolgens geeft hij aan welke richting het op zou moeten om een dergelijke samenleving wel te laten slagen. Een zoektocht van de rol van de staat, naar cultureel patriotisme, en van slakom- naar openbaar park-metafoor. Een belangrijk onderdeel daarbij is het sociale kapitaal, dat voor binding zorgt. We moeten de nadruk leggen op gemeenschappelijke kenmerken en kliekjesvorming voorkomen. Mounk weerlegt vakkundig enkele zorgen van nu. In de meeste multiculturele samenlevingen is volgens hem de afgelopen tijd de weg omhoog wel degelijk ingeslagen. Het wordt zeker niet gemakkelijk, maar hij is wel optimistisch. Hij eindigt met een oproep aan iedereen om uit de eigen bubbel te komen en mogelijkheden te zoeken om contacten met leden van andere groepen te leggen. Neem dus nu eerst de tijd om de burens uit te nodigen en lees daarna dit boek. LO

Yascha Mounk, *HET GROTE EXPERIMENT*, Unieboek/Het Spectrum, Amsterdam 2022, 384 bladzijden

KLIMAATGENERAAL

Geen water, geen leven en dus vrij spel voor jihadisten.

Aan de hand van allerlei missies over de hele wereld beschrijft voormalig Commandant der Strijdkrachten, Tom Middendorp, dat klimaatverandering en onze veiligheid samenhangen. Hij schetst hoe droogte ervoor zorgt dat mensen op zoek gaan naar een beter bestaan. Dat zorgt voor ontwrichting en conflict. Ook het gebrek aan perspectief op een betere toekomst leidt jonge mensen in handen van extreme organisaties. Goedbedoelde missies zorgen ervoor dat er nog minder water is, doordat het weinige water wordt opgepompt en daardoor het grondwater nog verder zakt. Tijd om breder naar de situatie te kijken en niet alleen op het te bestrijden conflict in te zoomen, maar te proberen de indirecte oorzaken aan te pakken of in elk geval niet te verergeren. In het tweede deel van het boek beschrijft hij wat Defensie zelf kan doen om de klimaatdoelstellingen te bereiken. Naast verduurzaming van gebouwen en auto's in Nederland zelf is het ook mogelijk om steeds meer met simulatoren te oefenen. Ook investeert Defensie in marineschepen en landmachtvoertuigen die schone(re) energiebronnen gebruiken. Verder moeten er zelfvoorzienende militaire kampen komen met zonne- en windenergie en geothermie om waterstof te maken. Als de missie klaar is kun je dat kamp overdragen aan de lokale bevolking die daarmee ook weer is geholpen. Regionaal inkopen en meer samenwerking zoeken helpt natuurlijk ook. Middendorp schrijft verder over experimenten met apparaten op zonne-energie om water uit de lucht te onttrekken. Kortom, de kennis die wij hebben moet worden doorontwikkeld. Groter denken en gewoon beginnen. Dit boek geeft een interessante kijk achter de schermen van allerlei missies. Zonder belerend te worden, wordt wel duidelijk dat veiligheid en vrede bij klimaatmaatregelen zijn gebaat. Water is daarbij essentieel. *Think big, act small, start somewhere.* LO

Tom Middendorp, *KLIMAATGENERAAL*, Uitgeverij Podium, Amsterdam 2022, 311 bladzijden

NOOIT MEER DANSEN?

De veilige stad in tijden van pandemie.

Veiligheid is voor iedereen een basisbehoefte. Tijdens de coronapandemie leek veiligheid vooral een medisch vraagstuk. Iedereen volgde het aantal besmettingen, de R-waarde en de drukte op de intensive cares. Die cijfers moesten omlaag, want dan pas waren we weer veilig. Later kwam er wel meer aandacht voor andere sociale onveiligheden. In *Nooit meer dansen?* wordt gereflecteerd langs juridische, sociaalpsychologische en cultuurwetenschappelijke lijnen. Dat zorgt voor soms verrassende onderwerpen: van tangodansers die elkaar niet mochten aanraken tot sekswerkers die met mondkapjes moesten werken. Veel aandacht in dit boek voor taal en cultuur. Ook openstaande vragen naar het nieuwe normaal komen aan bod. Gaat het onderwijs, de rechtspraak, maar ook de manier waarop de overheid werkt veranderen? We zullen het gaan zien. Het doel van dit boek is beter te leren dansen met het virus op een veilige, democratische en zo vrij mogelijke wijze. Het boek telt vier afdelingen: het internationale verkeer, de publieke ruimte, maatregelen om besmetting tegen te gaan en tot slot de veerkrachtige werking van cultuur. Alle bijdragen zijn goed onderbouwd en zijn stuk voor stuk goed leesbaar. Wat wordt het nieuwe normaal en zijn we inmiddels in staat om beter te dansen met het virus? We gaan zien of dit boek daar al bij helpt. LO

Marieke Winkler, Jan Willem Sap & Marijke Malsch (red.), *NOOIT MEER DANSEN? DE VEILIGE STAD IN TIJDEN VAN PANDEMIE*, Boom Criminologie, Den Haag, 2021, 332 bladzijden

BURGERSCHAP

Tijdens dit schrijven vindt de werving plaats voor ontwikkelaars die het nieuwe leer-gebied Burgerschap gaan ontwerpen. Ik schreef hierover in de vorige column. Er komen in de onderbouw voortgezet onderwijs twee nieuwe leergebieden. U weet: leerinhouden voor de onderbouw worden niet per vak, maar per leergebied aangeboden. Het is aan scholen dit in onderwijs te vertalen. De twee nieuwe leergebieden zijn Digitale Geletterdheid en... Burgerschap. Het laatste komt naast het leergebied Mens en Maatschappij. Bijna alle vakverenigingen van mens- en maatschappijvakken vinden dit merkwaardig: leveren zij immers niet de inhouden die voor burgerschapsdoelen belangrijk zijn? Hoe het ook zij, Burgerschap wordt eerst ontwikkeld en pas later volgt de herinrichting van Mens en Maatschappij. Ik hoop zeer dat zowel in de wervingsprocedure als in de groep van uiteindelijke ontwikkelaars maatschappijleerdocenten volop betrokken zijn.

EXAMEN

Tegen de zomer liet een aantal docenten maatschappijwetenschappen van zich horen. Naar hun mening waren de examens voor dit vak op een aantal punten problematisch. De NVLM trekt hierin niet per se partij. Immers, de examens worden door het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito) en College voor Toetsen en Examens (CvTE) ontwikkeld. Het ongenoegen was echter dermate groot dat de NVLM besloot hier een aparte bijeenkomst voor te organiseren. We vonden dat we onze leden aan het woord moesten laten komen. Een kleine veertig maatschappijwetenschappendocenten kwam naar Utrecht om hun ongenoegens te ventileren. De NVLM luisterde en noteerde. Het verslag werd later voorgelegd aan en besproken met het Cito en het CvTE. In onze *Nieuwsbrief* lieten we hierover de details weten. In deze column wil ik een andere kant van deze gebeurtenissen laten zien. Allereerst bleek, wat mij betreft, welke betrokkenheid veel leden hebben. Maatschappijwetenschappen gaat hen zeer aan het hart en dat werd door de opkomst benadrukt. Verder bleek dat docenten veel goede ideeën over de ontwikkeling van maatschappijleervakken hebben. Ik meen dat wij een aantal van deze ideeën goed kunnen gebruiken als we binnen de NVLM proberen aan vakontwikkeling te doen.

VERTROUWEN

Het *Continu Onderzoek Burgerperspectieven* is een jaarlijks herhaald onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). In *NRC Handelsblad* van 31 augustus 2022 werd dit onderzoek aangehaald. Slecht de helft van de Nederlanders heeft vertrouwen in het kabinet en de Tweede Kamer. Dit zijn evenaringen van records: zelden had dit vertrouwen een dermate laag peil. Citaat uit het artikel: 'Het SCP signaleert dit jaar dat "voor een groeiende minderheid de problemen in de politiek aanleiding zijn voor een gevoel van wantrouwen jegens het politieke systeem als zodanig"'. Opmerkelijk is dat de rol van het onderwijs niet in deze analyse aan de orde komt. Maatschappijleervakken zijn de enige vakken waarbij politiek, rechtsstaat en democratie kernonderwerpen zijn. Zou het vertrouwen in de politiek mede laag kunnen zijn omdat onze vakken een marginale positie kennen? Ik rekende eerder voor dat verplicht maatschappijleer nog geen 2 procent van alle onderwijstijd in het voortgezet onderwijs omvat en dat net aan 10 procent van de leerlingen examen in maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen doet. Voor alle duidelijkheid: de functie van onze vakken is niet om vertrouwen in de politiek te herstellen, maar ik ben ervan overtuigd dat politieke kennis wel wantrouwen kan inkaderen. Als je eenmaal weet hoe de politiek functioneert, de nuance en complexiteit van politiek doorziet, dan geeft dat op zijn minst relativering van politiek (on)vermogen. Dat inzicht voorkomt dat politiek met cynisme en vanuit gepolariseerde standpunten wordt bekeken. Het artikel is de zoveelste onderstreping van het nut van onze vakken en onze schreeuw om maatschappijleervakken centraler te stellen.

Politiek: doe er wat mee.

Marcel Mooijman voorzitter NVLM | www.nvml.nl

BART

GENDERFLUID

Alles wat in Amerika begint komt op een gegeven moment ook bij ons terecht. Geen idee waarom, maar zo is dat blijkbaar ergens een keer afgesproken. In eerste instantie dacht ik dat het vooral de universiteiten zou betreffen maar - helaas - heb ik mij dit jaar ook mogen verbazen in het middelbaar beroepsonderwijs. Door eerstejaarsstudenten is aan collega's gevraagd wat hun 'pronoun' is. Oftewel, met welk voornaamwoord wil je worden aangesproken? Naast enkel 'Meneer (hij)' of 'Mevrouw (zij)' werd er een complete waaier aan mogelijkheden voorgelegd. Nu kun je zeggen dat daar niet zoveel mis mee is. Eens! Je zou zelfs kunnen zeggen dat het - hoewel politiek-ideologisch geladen - een vorm van beleefdheid is.

Echter, wat daarop volgde was dat deze student aangaf dat - hij/zij/hen/hullie - *genderfluid* is. Dat houdt in noch man noch vrouw of de ene dag man en de andere dag vrouw, dat kan per dag verschillen. Hoewel deze student overduidelijk met vrouwelijke kenmerken is geboren was het vandaag toch echt 'hij'.

Nou ben ik absoluut de beroerdste niet en ook al strookt het niet met mijn persoonlijke opvattingen, ik ben echt wel bereid om studenten die bijvoorbeeld in transitie zijn met hun nieuwe naam aan te spreken. Ik doe mijn werk natuurlijk voor de student en hun ontwikkeling hoort centraal te staan. Maar wat mijn professionele mening hier zou moeten zijn, zonder dat het te veel met mijn persoonlijke mening conflicteert, daar ben ik nog niet uit. 'Genderfluid'... wat nou als ik het verkeerd zeg die dag? Moet ik altijd maar mee-gaan in de politiek-ideologisch geladen ideeën van studenten? Als een student aangeeft er heilig van overtuigd te zijn dat de aarde plat is, pas ik mijn mening ook niet aan alleen omdat de student daar voorkeur aan geeft. Kort gezegd: waar ligt de grens en hoe verhoud ik me daartoe? Onlangs is er een docent in Ierland uit zijn functie ontheven omdat hij weigerde de genderneutrale *pronouns* 'they' te gebruiken omdat een student dat wenste. De betreffende student werd gezegd daardoor geweld aangedaan en de docent moest wijken van de directie. Alles wat in Amerika begint komt op een gegeven moment ook bij ons terecht. Nou is Ierland al relatief dichtbij, het wordt misschien toch maar tijd om uit te vogelen hoe ik hiermee om wil gaan.

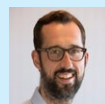
BART VAN DEN HANENBERG | mbo-docent

M&P

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteurBas
BanningMarian
van den
BergeWolter
BlankertKoen
DogteromLinda
OonkKoen
Vossen

COLUMNISTEN

Stef van
der LindenBart van den
Hanenberg

EINDREDACTIE

Maarten Cras

OPMAAK

Lidewij Spitshuis | lidewij.net

ART DIRECTION

Jenny Kan | jenniness.com

OMSLAGFOTO

Danny Sunderman | Unsplash

DRUK

EDG Media

UITGEVER

ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht.

Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abonnements.

Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.

Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

Gastlessen vo en mbo

Je eigen lesaanbod afwisselen met gastlessen is een goede manier om leerlingen scherp en geïnteresseerd te houden. ProDemos biedt verschillende gastlessen rond de thema's politiek, democratie en rechtsstaat. In aanloop naar verkiezingen zijn er ook speciale verkiezingsgastlessen. Onze gastdocenten vertellen enthousiast over het gekozen thema en dagen leerlingen uit hun mening te vormen aan de hand van interactieve werkvormen. Bonus: je leert vaak zelf ook weer iets nieuws!

Kijk hier voor het aanbod voor het vo:
prodemos.nl/gastlesvo

Kijk hier voor het aanbod voor het mbo:
prodemos.nl/gastlesmbo

Tip!

Parlement op School

Tijdens Parlement op School leren leerlingen of studenten in de klas meer over de besluitvorming in Den Haag.

Aan de hand van een zelfgekozen wetsvoorstel doen ze verschillende opdrachten. Een vast onderdeel is het naspelen van een Kamerdebat, compleet met achterban en opiniepeilingen. Parlement op School kun je flexibel boeken: van twee lesuur tot een hele projectdag!

Kijk voor meer informatie op
prodemos.nl/parlementopschool